

PAPER DETAILS

TITLE: Mustafa Islamoglu'nun Kur'an Surelerinin Kimligi Isimli Eserindeki Bazi Farkli Yorumlarin
Kritigi

AUTHORS: Masallah TURAN

PAGES: 79-116

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/473501>

Mustafa İslamoğlu'nun *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli Eserindeki Bazı Farklı Yorumların Kritiği

Maşallah TURAN*

Öz

İnsanlar, kutsal metinleri anlamaya çalışırken zaman zaman dinî söylem ve terminolojiyi, kendi çağlarının bilgi ve tecrübeleri ışığında gözden geçirme ihtiyacı hissederek. Ancak bu tür durumlarda kimi zaman, mantıksal deneyciliğin katı ve acımasız tehditlerine boyun eğmekten kurtulamazlar. Zaman geçtikçe birtakım bid'at ve hurafeleri de bünyesinde barındırabilen dinî anlayışların, asıl kaynaklar ışığında yeniden test edilmeleri gereği anlaşılır bir şeydir. Ancak mantıksal deneyciliği ve bilimsel diye dayatılan modernitenin varsayımlarını, değişik yöntemlerle asıl kaynakların yerine ikame etmek, kabul edilebilecek bir durum olmasa gerektir. Bu makalenin gayesi işte böyle bir çerçevede, Mustafa İslamoğlu'nun *Kur'an Surelerinin Kimliği* ismini taşıyan eserindeki birtakım görüşlerini ele alıp incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Surelerinin Kimliği, çağdaş bilgi, mantıksal deneycilik, parçacı bakış, akıl, vahiy.

The Criticism upon Some Different Comments of Mustafa İslamoğlu's that Situated in his work known by name *Kur'an Surelerinin Kimliği*

Abstract

While people try to understand sacred texts, they sometimes feel the need to re-examine religious discourse and terminology in the light of modern knowledge and experiences. In such cases, they sometimes cannot escape the rigorous and ruthless threats of logical empiricism. However, as time goes by, it is understandable that the religious insights which including some of bid'ahs and rituals need to be re-tested in the light of the original sources. However, it is not acceptable to substitute the original sources in place the logical empiricism and the scientific hypotheses of modernity with different methods. It is in this frame that Mustafa İslamoğlu's views examination in his work titled "Kur'an Surelerinin Kimliği" is the main object of this article.

Keywords: Kur'an Surelerinin Kimliği, contemporary knowledge, logical experimentation, particle view, intellect, revelation.

Makale gönderim tarihi: 28.07.2017, kabul tarihi: 05.04.2018.

* Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir A.B.D.
maşallahaturan25@gmail.com

Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dergisi

2018/1 yıl: 9 cilt: IX sayı: 19

Giriş

Kur'an-ı Kerim'i anlama-anlatma çalışmalarında siyâk-sibâk denilen bağlamı göz ardı edecek şekilde olağan dünyadan tamamen tecrit ederek soyut bir dünya takdim etme veya tersi bir şekilde soyut bir dünyaya ait olan kimi olguları somut dünyanın verileriyle birebir örtüştürme çabaları yeni değildir. Bu tür eğilimler, kimi zaman dinî söylemlerin çağdaş bilgiler ve edinilen yeni tecrübeler ışığında gözden geçirilmesi sebebiyle olurken, kimi zaman da mantıksal deneyciliğin katı ve acımasız tehditlerine boyun eğmekten kaynaklanmıştır.¹

Bir başka açıdan da bu yorum çabaları, yaşayan din anlayışının test edilmesi anlamını taşımaktadır. Gelenek ve kültürlerindeki pek çok iyi unsurların yanında zamanla birtakım bid'at ve hurafeleri de bünyesine katabilen dinî anlayışların, zaman zaman asıl kaynaklar ışığında yeniden test edilmeleri gereği ortadadır. Bu durumu görmezden gelmemekle birlikte görünen o ki, asrımızda mantıksal deneyciliğe olan teslimiyet o derece artmıştır ki dinî doktrinler ile çağdaş bilgi karşılaşmasında genellikle çağdaş bilgiye öncelik verilmiş, ondan yana tercihte bulunulmuştur. Bu durum da dinî doktrinlerin ikinci plana itilmesi tehlikesini doğurmuştur. Belki daha açık bir ifadeyle, gerçekte dinî metinlerin kendilerine ait bir hâkim bir söylemi bulunmadığı iddiasını kabul etmeye kapı aralamıştır.

Hâlbuki vahiy, tarihteki bütün örneklerinde egemen ve düzenleyici olmak üzere nazil olmuştur. Bu da her istenilen fikrin gelişigüzel bir şekilde ve herhan-

1 “19. asrın başlarından itibaren Avrupa'ya hâkim olan pozitivist düşünce, laboratuvara girmeyen ve deneyle ispatlanmamış her fikri reddediyordu. Yine bu dönemde hüküm süren determinist düşünce de pozitivistliği destekliyordu. Determinizme göre evrende olup biten her şey, önceden belirlenmiş tekdüze yasalara bağlanmıştır. Buna göre aynı olay ve sebepler zorunlu olarak aynı sonuçları verirler. Bu felsefî anlayışın maddî alanda ilerlemelere neden olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Çünkü bu anlayış, bir yandan deneyleri teşvik etmiş, diğer yandan evrene hâkim olan sebep-sonuç ilişkilerinin keşfi ile ilgili bilimsel araştırmalara büyük bir hız kazandırmıştır. Ancak bu anlayışın, laboratuvara sığmayan metafizik izahları hayatın dışına ittiği, toplumların ahlaki yapılarını tahrip ettiği, insanın düşünce ufkunu daralttığı da bir vakıdır.” M. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Esra Yayınları, (İstanbul 1997), 247.

gi bir kritere bağlı olmaksızın Kur'an'a söylenilme çabalarının ilmi bir değerinin olmadığı anlamına gelmektedir. Öyleyse, ilmi ve gerçekçi olmayan birtakım endişelerle Kur'an vahyini, herhangi bir dönemin hâkim düşüncesine benzetmeye çalışmak suretiyle pasifleştirme ve onu edilgen bir konuma itme alışkanlığı, ilahî vahyin iniş esprisıyla bağdaşmayacaktır.

İşte vahyin söz konusu egemenliğini, etkinliğini zayıflattığını düşündüğüm Mustafa İslamoğlu'na ait *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli eserindeki ilgimizi çeken birtakım görüşlerini, vahyin kendisiyle indiği dil, dilin bağlamı, konuyla ilgili bazı rivayetler gibi farklı açılardan ele alarak değerlendirmek,² bu makalenin asıl yazılış amacını teşkil etmektedir. İslamoğlu'nun adı geçen eserindeki faydalı ve kayda değer fikirlerinden, "*Kur'an-ı Kerim'in Hidâyet Mesajı*" isimli çalışmamı yaparken istifade ettiğimden dolayı,³ bu makalede eleştiriye açık olarak tespit ettiğim görüşlerine yer verdim. Dolayısıyla doğru ve güzel olanı alıp aykırı ve hatalı olanı eleştirme bağlamında, hak ve adaletin yerini bulmuş olacağını, herhangi bir haksızlığın yapılmamış olduğunu umuyorum.

Çalışmamda İslamoğlu'nun ilgimi çeken ve eleştiriye açık olarak değerlendirdiğim görüşlerini, *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli kitabındaki sıralamayı ve bu yorumların yapıldığı ayetlerin bulunduğu surelerin tertibini esas alarak şöylece sıralamak mümkündür: Mîsâk ayetiyle ilgili yorumu, ilk resûlün Hz. Nuh olduğu iddiası, aklın doğru yolu bulmada yeterli olduğu söylemi, vahyetmenin 'yaratılış amacının yüklenmesi' anlamına geldiği iddiası, İsrâ ve Mi'râç hadiselerine bakışı, Kur'an'da Allah'ın bir insana verdiği tek ismin "Yahya" olduğu iddiası, Allah'ın insana kendi ruhundan üflemesi meselesi, Karun'un Hz. Musa'nın yakın akrabası olduğu bilgisi, hayatın ruhunun ahiret olduğu benzetmesi, Hz. İbrahim'in bilmesine rağmen kâfir olarak ölen babası için istiğfar etmedeki ısrarı ile Hz. Âdem'in spermden yaratıldığı, İnfitâr suresinin kıyametten bahsetmediği, kıyametin kendi iç dinamikleriyle gerçekleşeceği ve Buda'ya vahiy geldiği iddiaları, son olarak da Kureyş'in her şeyini Kâbe'ye borçlu olduğu söylemidir. Çalışmada, yukarıda belirttiğim üzere kitaptaki konuların işleniş sıralamasını ve ayetlerin geçtiği surelerin tertibini esas aldığımndan, bahsedilen konular arasında tam bir insicam aramaktan ziyade her konunun kendi iç bütünlüğüne ve insicamına odaklanmak daha doğru olacaktır.

Yine *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli kitapta tespit ettiğim hususların bazıları spesifik olmakla beraber "mîsâk ayeti" ile ilgili değerlendirmeler ve "aklın doğru yolu bulmada yeterli olduğu iddiası" gibi kimi konuların, başlı başına birer makale konusu olabilecek derecede genel bir mahiyet arz ettiklerini ve geniş bir hacme sahip olabileceklerini söylemek mümkündür. Bu bakış açısından hareketle tespit

2 Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, Akabe Vakfı Yayınları, 3. Baskı (İstanbul 2011).

3 Bkz. Maşallah Turan, *Kur'an-ı Kerim'in Hidâyet Mesajı*, İlâhiyât Yayınları (Ankara, 2016).

edilen görüşler arasında farklı bir sıralama veya gruplandırma yapma ve bu konuların bir kısmını farklı çalışmalara erteleme yoluna da gidilebilirdi. Ancak benim bu çalışmadaki amacım, *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli kitapta tespit ettiğim görüşleri, kitaptaki tertibini bozmadan bir arada ve bir makalenin boyutlarını aşmayacak şekilde ana unsurlarıyla işlemek, zorunlu olmadığı sürece bu kitabın ihtiva ettiği çerçeveye bağlı kalarak değerlendirmektir. Kimi konuları nispeten detaylandırma yoluna gitsem bile bazı konulardaki tutarsızlıklara değinmekle yetineceğim. Bu tarz bir değerlendirmedeki gayem ise gerek İslamoğlu'nun konuları ele alırken sahip olduğu bakış açısına yapılabilecek eleştirileri akademik düzeyde çeşitlendirmek, gerekse de aynı konu hakkındaki farklı yerlerde geçen birbirine zıt olan görüşlere dikkat çekmekle kitabın kendi içindeki tutarlılık derecesini okuyucuya açık bir şekilde göstermeye çalışmaktır. Şimdi, İslamoğlu'nun söz konusu ettiğim görüşlerini hem kendi kitabındaki tertibiyle, hem de işlendikleri surelerde yer aldıkları sırayla ele alıp inceleyeceğim.

1. Mîsâk Ayeti

“Bir de Rabbin, Âdemoğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp da onları kendi nefislerine şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dediği vakit, ‘pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz’ dediler. (Bunu) kıyamet günü ‘Bizim bundan habermiz yoktu.’ demeyesiniz diye (yapmıştık).” (el-A'raf 7/172) ayetiyle ilgili olarak *Kur'an Surelerinin Kimliği* isimli eserinde İslamoğlu'nun görüşü şu şekildedir:

“Kelam ilmine mensup âlimler arasında ‘Mîsâk ayeti’ adıyla şöhret bulan bu ayette geçen ve avam arasında kâlû-belâ diye bilinen mîsâkın mahiyeti, kelimcılar arasında tartışma konusu olmuştur. Eş'arî kelamının savunduğu ilk mîsâk görüşünü İmam Maturîdî reddeder. Maturîdî'ye göre bu ayet, insanoğlunun doğuştan aşkın bir yaratıcının varlığını kabule yatkın fitratını ifade eder... Eş'arî kelamının ‘ruhlâr âlemi’ ön kabulü üzerine bina ettiği görüş, esasen İslam kelamına Eflatunculuktan, oraya da Eski Mısır'ın Hermesçi öğretisinden geçmiştir... Böyle bir felsefe üzerine bina edildiğinde, bu ayetin insana söyleyeceği çok şeyi kalmamaktadır... Eğer bu ibare insanın âkil ve bâliğ olma hadisesi olarak anlaşılırsa (gerçek karşılığını bulmuş olur)⁴ ki âdemoğullarının sulbünden onların nesillerinin çıkarılması tam da budur.”⁵

Yukarıda verilen ifadeden anlaşıldığı üzere Mustafa İslamoğlu, “kâlû-belâ” diye bilinen olayın gerçekliğini, insan fitratının Allah'ın varlığını kabule yatkınlığı fikrinden yola çıkarak, ergenlik çağına girme olarak yorumlamaktadır. Esasen İslamoğlu'nun, mîsâk olayının, insanların yaratılmalarından çok önce fiziksel anlamda gerçekleşmesi anlamını taşımadığı yorumu çok yeni değildir. İleride de-

4 İslamoğlu'na ait bu cümlede, şartın cevabı gelmediğinden cümlemin manası bir derece kapalı kalmaktadır. Parantez içinde yaptığım ekleme, cümlemin maksadının anlaşılmasını sağlamaya dönük olarak yapıldı.

5 Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 98-99.

gineceğimiz gibi önceki bazı âlimler tarafından da dile getirilmiştir. Dolayısıyla bizim için burada asıl ilginç olan şey, onun olayın gerçekliği hakkındaki değerlendirmesinden ziyade, olaya bakış açısıdır, bahsedilen misâk olgusunu yalnızca 'balığ olma hadisesi' olarak anlamasıdır. Yani bizim açımızdan asıl enteresan olan, onun yaptığı izah tarzıdır.

Kur'an'da anlatılan misâk olayı, ilk etapta ayetin ifadesinden anlaşılan açık anlamı dışlamamak kaydıyla, Maturîdî'ye atfedildiği üzere 'insanoğlunun doğuştan aşkın bir Yaratıcı'nın varlığını kabule yatkın olan fitratı' olarak anlaşılsaydı, kendi bağlamında bir makuliyet alanına sahip olabilirdi. Bu noktada Maturîdî'nin konu hakkındaki görüşlerine biraz daha detaylı bir şekilde bakmamız meseleyi daha anlaşılır kılmaya yardımcı olacaktır. O ayetin tefsiri bağlamında özetle şunları söylemektedir:

"İnsanlar, bu ayetin yorumuyla ilgili görüşlerini söylediler, onlardan kimisi, bu olayın Âdem'in yaratıldığı esnada gerçekleştiğini söyledi. Buna göre Âdem'in zürriyetinden olacak kimseleri zerreler halinde çıkardı da onlara 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet, (sen bizim Rabbimizsin) dediler' hitabını yöneltti. Ancak bu görüşte olanlar da farklı görüşlere vardılar: Kimi, kalemin bıraktığı nokta kadar dedi ki bu Hasan-ı Basrî'nin görüşüdür. Kimi, bu soruyu bedenlere değil de sadece ruhlara yöneltti dedi... Kimi de insanların anne rahmindeki yaratılışlarının kastedildiği kanaatine vardı. Bu son görüş, tevhidi itiraf etmek anlamına gelir. Bu görüşte, yaratılmışların fitrat diliyle malik ve melikin (sahip ve hükmedenin) sadece Allah olduğunun ikrarı mevcuttur. Tüm kâinatın bir Rabbi olduğu gerçeğine varma söz konusudur... Belâ (evet) sözü, kavı-lı lisan (dil ile söylenen bir söz) olabileceği gibi nutk-u hal (hal ile ifade edilen) bir durum da olabilir. Zira hal diliyle Allah'ın rubûbiyyetini ikrar mevcuttur. İnsan fitratında tevhide dair bir şahitlik vardır. Öyle ki akıllar ve fikir, kendi haline serbest bırakılırsa, mutlaka tevhide tanıklık yapacaktır. Bu öyle bir tanıklıktır ki insan sanki onu sözle söylemiş gibidir. İnsanlar bu fitratın bu tanıklığını unuttuklarında ise peygamberler ve kitaplar gönderilmiştir, dolayısıyla onları kurtaracak bir özürleri kalmamıştır."⁶

"Öyle ki akıllar ve fikir, kendi haline serbest bırakılırsa, mutlaka tevhide tanıklık yapacaktır."⁷ ifadesiyle Maturîdî'nin, insanoğlunun doğuştan aşkın bir Yaratıcı'nın varlığını kabule yatkın olan fitratına vurgu yaptığı doğrudur. Ancak o, 'insanın anne rahmindeki yaratılışı kastedilmektedir' fikrine meyletmekle beraber, birinci görüşün yani insanların zerreler halinde yaratılmış olmasının kabul edilmesi durumunda ayetin insana söyleyeceği çok şey bulunmadığı tarzında herhangi bir iddia ileri sürmemektedir.

6 Maturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Tefsîru'l-Maturîdî (Te'vilât-u Ehli's-Sünne)*, Tahkik: Mecdî Bâslûm, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye 1426/2005), 5: 83-85.

7 Maturîdî, *Tefsîru'l-Maturîdî (Te'vilât-u Ehli's-Sünne)*, 5: 85.

Bizce ilk yaratılış zamanlarında mahiyetini tam olarak idrak edemediğimiz bir şekilde gerçekleştiği anlaşılan olay, İslamoğlu'na göre ergenlik çağına girmenin ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Aksi bir görüşün benimsenmesi durumunda ise bu ayetin insana söyleyeceği çok şeyinin kalmadığını iddia etmektedir.

Hâlbuki mîsâk olayı, bu tarz bir görüşle yani ergenlik çağına girmekle sınırlı tutulduğu takdirde, ayetin insana söyleyeceği pek çok şeyin göz ardı edilmiş olacağı düşüncesindeyiz. Zira kanaatimize göre ergenlik çağına girme, bu döneme girenlerin ya da bu dönemi yaşayanların birebir gözlemlediği, unutulması pek söz konusu olmayan bir olaydır. Belki işin daha enteresan olan tarafı ise pratikte, ergenlik çağına giren herkesin Allah'ın yaratıcılığını ve Rab oluşunu kabul etmeyip büyük çoğunlukla inkâr ve küfrü tercih edebilmesidir. Bu durumda, ayette anlatıldığı üzere toplu bir şekilde “evet, sen bizim Rabbimizsin” ifadesinin tam bir karşılığının bulunamadığını söylemek daha gerçekçidir. Tartışılan bir konu olması sebebiyle, bu meseleyi biraz daha detaylı bir şekilde ele alıp değerlendirmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

İslamoğlu'ndan çok önce de Kaffâl gibi bazı âlimler,⁸ ayette anlatılan husus sembolik olarak değerlendirip ifadede kullanılan bu üslupla Kur'an'ın, adeta “Allah'ın Ulûhiyyeti” fikrinin insanın doğasına yerleştirilmesini kastettiği şeklinde yorumda bulunmuşlardır. Bu görüşe meyleden müfessirlerden İbn-i Kesîr'in de konu hakkındaki görüşü şu şekildedir:

“Hadisler, Yüce Allah'ın Hz. Âdem'in zürriyetini onun sulbünden çıkarmasına, onları cennetlikler ve cehennemlikler diye ayırmasına işaret etmektedir. Onları, kendisinin Rab olduğuna şahit tutmasına gelince bu bilgi biri Gülsüm b. Cübeyr - Said b. Cübeyr - İbn-i Abbas, diğeri Abdullah b. Amr yoluyla gelen iki hadiste geçmektedir. Bu iki hadis ise merfu' olmayıp mevkuttur (Hz. Peygamber'e ulaşmakta, senedi sahabede sonlanmaktadır). Bu sebeple önceki ve sonraki âlimlerden bazıları, burada bahsedilen şahit tutma olayını, onların tevhid fitratı üzerine yaratılmaları anlamına geldiğini söylemektedirler...”⁹

Müfessir Zemahşerî ise konuyu şu şekilde değerlendirmektedir:

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim? dediği vakit, ‘pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz’ dediler’ sözü, örnek verme (temsîl) ve hayal ettirme (tahyîl) türündendir. Bunun anlamı, Yüce Allah'ın insanlar için Rabb oluşuna ve bir olduğuna dair delilleri ortaya koymasıdır. Böylece insanlar da Yaratıcının kendilerine bahsettiği ve dalalet

8 “Tefsircilerden Kaffâl bu görüşü uzun uzadıya savunmuştur.” Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *El-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (Beyrut-Lübnan 1971), 7: 200; “Birçok tefsir âlimi ve kelâmcılar demişlerdir ki, burada şahit tutma ve misak alma olayı, temsili/sembolik bir manadadır.” Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, (İstanbul: ts.), 4: 2324.

9 İbn Kesîr, Ebu'l Fida İsmail ed-Dımeşkî, (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali Sâbûnî, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1419/1999), 2: 62.

ile hidayeti birbirinden ayırıcı bir vasıta kıldığı akıl ve basiretle buna tanıklık ettiler. Bu şekilde sanki Yüce Allah, onları kendilerine karşı şahit tutup da onaylarını almak üzere şöyle dedi: ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ Sanki insanlar da şöyle dediler: ‘Evet, sen bizim Rabbimizsin, biz buna tanıklık ederiz, senin bir oluşunu onaylarız.’¹⁰

Başta Taberî olmak üzere klasik dönem tefsir âlimlerine göre,¹¹ Kur’an-ı Kerim bu olayın hakikat olduğunu, fiilen meydana geldiğini belirten bir üslup kullanılmaktadır. Rivayet tefsirleri bağlamında en önemli tefsir kitabının müellifi olan Taberî, bir kısmı Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr ve Ubey b. Ka’b’a varmak üzere kırkbir ayrı senedle, ayette anlatılan olayın gerçekleştiğini belirten rivayetleri aktarmaktadır.¹² Yanısıra ilgili ayet-i kerime, bu ahitleşme olayının kıyamet gününde, insanlara karşı hakiki bir belge olarak ileri sürüleceğini de ifade etmektedir. Dolayısıyla bu olayı, temsili/sembolik bir kıssa olarak görmek için geçerli bir neden yoktur. Öyleyse bu olay, mahiyetini idrak edemesek de gerçekten meydana gelmiştir.¹³ Her şeye gücü yeten Allah, kıyamet gününe kadar yaratacağı Âdem neslinden her bir ferdi varlık âlemine getirip ona anlama ve konuşma iktidarı vermiş, sonra da hepsini bir kerede ve bir yerde huzurunda toplayarak onlardan, kendisinden başka ilâh ve Rab olmadığı ve Allah’a teslim olup her şeyiyle O’na itaat etmekten başka, onlar için doğru bir yol bulunmadığı hususunda sözalmıştır.¹⁴

İnsan hayatını çevreleyen kurallar göz önünde bulundurularak, daha önce Allah’ın huzuruna çıkışımızı izah etmekte zorlansak da, bilinmelidir ki bir iş vahiyle Allah’a nispet ediliyorsa onun mümkün olup olmadığını tartışmaya açmak doğru değildir.¹⁵ Zira hayattaki kurallar bizleri bağlar, kuralları koyan Yüce Allah’ı bağlamaz. Bu kuralları vaz’ eden O’dur ve O, bu kurallara bağımlı ve mahkûm değildir. Zaman, mekân ve yaşadığımız hayata hâkim olan sebep-sonuç ilişkileri bizim

10 Zemahşerî, Carullah Ebu’l Kasım Mahmud b. Ömer, (467-538 h.), *el-Keşşaf an Hakâiki Ğavamidi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fî Vucûhi’t-Te’vil*, el-Mektebetu’t-Tevfikîyye, (Kahire 2012), 2: 172.

11 Bkz. Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed İbn-i Cerir (ö. 310/923), *Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an*, Tahkik: Ahmed Abdurrâzık el-Bekrî vd. Dâru’s-Selâm, et-Tabâtu’r-Râbia, (Kahire 1430/2009), 5: 3691-3699; “Bu olayın hakikat olduğu, Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Mes’ûd, Ali b. Ebî Tâlip, Ebu Hureyre ve daha başkalarından sağlam yollarla aktarılmıştır.” Kurtubî, *El-Cami’ Liahkâmi’l-Kur’an*, 7: 200.

12 Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an*, 5: 3691-3699. İmam Taberî, konuyla ilgili olarak söz konusu ayetin tefsiri bağlamında İbn-i Vekî’den bir rivayet aktarır ki sadece bu rivayette, Ali b. Hüseyin’in bu ayeti, olayın fizik âlemden gerçekleşmediği anlamında te’vil ettiğini belirtmektedir. Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an*, 5: 3699.

13 Taberî’nin olayın gerçekleştiğine dair naklettiği kırkbir rivayetten sadece birinde Muhammed b. Ka’b el-Kurazî, “cesetler yaratılmadan önce, ruhlar bu tanıklığı yaptılar” demektedir. Bkz. Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an*, 5: 3699.

14 Bkz. Mevdudî, Seyyid Ebu’l-A’lâ, *Tefhimu’l-Kur’an*, çev. Kayani, Muhammed Han v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları 1997), 2: 113.

15 Böyle bir toplaniş mümkün görmeyenler, aslında Allah’ın sınırsız kudretinden şüphe etmektedirler. Yoksa bu iş Yüce Allah için, beşeriyetin kademe kademe yaratılması kadar kolay olduğundan bu konuda herhangi bir şüpheye kapılmayacaklardı. Mutlak kudret sahibi olan Yüce Allah, şimdi insanları varlık âlemine getirdiği gibi, varlık âlemine gelmeden önce de (doğum), varlık âlemine gelip gittikten sonra da (ölüm), bütün insanları toplayacak güce sahiptir. Mevdudî, *Tefhimu’l-Kur’an*, 2: 113.

yaptıklarımız hakkında söz konusu olan şeylerdir. Bunlar Allah'ı bağlamaz, O, bir şeyin olmasını dilediğinde o şeye "ol" der ve o hemen olur. ¹⁶

Ayetin ifadesinden anladığımız kadarıyla, şu anda yaşanan hayattan önce bir mahiyetini idrak edemediğimiz bir varlığımız söz konusu olmuştur. Yine ifadededen bu olayın çok geçmişte, insanların bu dünya hayatına gelmezden önce gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Nitekim şu ayet-i kerime söz konusu olayın, meleklerin Hz. Âdem'e secde etmelerinden önce olduğunu anlatmaktadır. "Andolsun ki sizi yarattık, sonra size biçim verdik, sonra da meleklerle; Âdem'e secde edin, dedik." (el-A'râf 7/11) O halde şu yaşadığımız hayattan önce bir anlamda hayat bulmuş ve Allah'ın huzurunda, O'nu Rab olarak tanıdığımızı dair söz vermişiz. ¹⁷

Yine ayetin ifadesinden anladığımız üzere insanoğlu, şu yaşadığımız hayatta ayette bahis konusu yapılan olayı unutacak, ancak kıyamette onu hatırlayacaktır. Bu bağlamda "kâlû-belâ" olayının kabul edilmemesindeki en büyük sebebin de, bu olayın unutulmuş olması ve şu anda zihinlerde hatırlanamaması olduğu vurgulanmaktadır. Hâlbuki bir şeyi velev ki hatırlanamayacak şekilde unutmış olmak, onu kabul etmemek için makul ve mantıklı bir sebep değildir. Nasıl ki hiç kimse anne karnında geçirdiği evreleri hatırlayamıyorsa ve bu hatırlayamaması inkâr için makul bir gerekçe teşkil etmekten uzak ise aynı şekilde "kâlû-belâ"daki olayı hatırlayamamak da onun inkârını mantıklı kılacak bir yeterlilikte değildir. ¹⁸

Mîsâk ayetinde, "Andolsun ki sizi yarattık, sonra size biçim verdik, sonra da meleklerle; Âdem'e secde edin, dedik" (el-A'râf, 7/11) ayetinden de anlaşılacağı üzere, ilk insanın yaratılışı sırasında, "sizi yarattık, size biçim verdik" ifadelerinden hareketle bütün bir insan soyunun verdiği bir sözden bahsedilmektedir. ¹⁹ Bu sözleşmeye göre insanlardan Allah'a isyan bayrağını çekecek olanlar, kendi yaptıklarından tamamıyla sorumlu olacaklardır. Kendilerini savunurken ne habersiz olduklarını ileri sürebilecek, ne de doğru yoldan sapma yükünü geçmişteki insanlara atabileceklerdi. ²⁰ Yani Yüce Allah ile kullar arasında gerçekleşen soru-cevaba göre, her fert Allah'ın tek bir ilah olduğunu kabul etmiştir. Bu sebeple hak yoldan sapmış olan insan, kendi hatalarını ve kendi bilgisizliğini ne başkasına, ne de geçmiştekilere mal edemez. ²¹

Gelinen noktada şu sorgulamayı yapmak kaçınılmazdır: Gerçekten böyle bir

¹⁶ Bkz. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 455.

¹⁷ Bkz. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 453-454. "Daha önce babamızın belinden alınmışken yaşadığımız bu hayata anamızın rahminden alınıp geliyoruz." Şimşek, a.g.e., 454.

¹⁸ "Bu olayın, Kur'an mucizesinin sahibinin diliyle hatırlatılması, gönüllerde hatırlanması yerine geçmektedir." Muhammed Kenan, *Kurretü'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn* (İstanbul: Dersaadet Kitabevi, ts.), 221.

¹⁹ Bu misakin yalnızca tekvinî/yaratılışla ilgili olmayıp, aynı zamanda emrî ve kelamî yani söze bağlı bir özelliği de bulunduğu şüphe etmemek gerekir. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 2326.

²⁰ "Yahut atalarımız daha önce şirk koşmuşlardı. Biz onlardan sonra gelen bir nesil idik, şimdi o batıl yolu tutanların yaptıkları yüzünden bizi helâk mi edeceksin, demeyesiniz diye (yapmıştık)." (el-A'râf, 7/173).

²¹ Bkz. Mevdudi, Seyyid Ebu'l-A'lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul 1992), 27.

anlaşma yapıldıysa neden onun bilincinde değiliz veya neden hafızalarımızdan silinmiştir? Bu soruyu şu şekilde cevaplamak mümkündür: Söz konusu anlaşmanın hatırası insanın şuuru ve hafızasında taze bırakılsaydı, insanoğlunun dünya gibi bir imtihan yerine gönderilmesi bir açıdan anlamsız bir şey olacaktı. Çünkü bu durumda, imtihan ve sınav gibi kavramlar anlamını yitirecekti. Sonuç olarak “kâlû-belâ” anlaşmasının hatırası hafızada kalmamakla beraber, bu hadise şuuraltına ve vicdana bırakıldı. Öyleyse bu olay, şuuraltı ve vicdanla ilgili diğer bilgilerimiz gibidir. Bu tür bilgilerimizin ortaya çıkması için dış hatırlatma, telkin, eğitim, öğretim ve çabaya ihtiyacımız vardır. Bizde ortaya çıkanlar, aslında içimizdeki kuvvenin dıştan gelen çağrıya cevap vermesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla gerek iç duygular, gerekse dış faaliyetlerle ıslah ve değişiklik yapmak mümkündür. Aynı durum kâinatındaki gerçek konumumuz ve kâinatın Yaratıcısıyla olan ilişkileri konusunda edindiğimiz vicdanî ilim için de geçerlidir. Bunun varoluşunun bir kanıtı, insan ömrünün her döneminde, yeryüzünün her noktasında, her yerleşim merkezinde, her ulus ve her nesilde kendisini göstermiş olması ve dünyanın hiçbir gücünün bunu tamamıyla yok edemeyişidir. Gerçeğe uygun olmasının bir delili de ortaya çıkarak, fiilen hayatımıza yön verdiği zamanlarda iyi ve yararlı sonuçlar doğurmuş olmasıdır.²²

Vicdanî bilginin ortaya çıkması ve pratik bir şekle bürünmesi her zaman dıştan gelen bir davetin etkisiyle mümkün olabilmektedir. Nitekim peygamberler, kutsal kitaplar ve bunların takipçisi olan Hak yolunun yolcuları aynı ihtiyaca cevap vermiş, aynı vazifeyi yerine getirmişlerdir. Bu sebepten dolayıdır ki onlara Kur'an-ı Kerim'de hak yolun davetçilerine ‘müzzekkîr (hatırlatanlar)’ ve yaptıkları işlere ‘zîkr (hatırlatma), tezkîre (hatıra) ve tezkîr (hatırlatma)’ denilmiştir. Demek ki Peygamberler, kitaplar ve Hakka davet edenler, insanlar için tamamen ve her yönden yabancıları oldukları bir şey getirmez, aksine bir anlamda onlarda daha önceden var olan bir özü yani iman gerçeğini keşfedip tekrar ortaya çıkarırlar.²³ Bu gerçeği keşfettikten sonra da artık o imanın gerektirdiği sorumluluk alanına ait yükümlülükleri hikmetle yoğrulmuş bir şekilde açıklarlar.

2. İlk Resûl Hz. Nuh'tur İddiası

“(Hûd suresinde) ilk kıssa, Kur'an'da resûllerin ilki olarak zikredilen Hz. Nuh'un kıssasıdır.”²⁴

İslamoğlu'nun buradaki ifadesine göre resûllerin ilki Hz. Nuh'tur. “Resûllerin ilki” ifadesi Hz. Nuh için niteleyici bir sıfat olarak kullanıldığında, mantıki bir zorunluluk olarak bu değerlendirmeden anlaşılan, Hz. Âdem'in resûl olmadığıdır. Zira Hz. Âdem'in zamansal olarak Hz. Nuh'tan önce geldiği konusu tartışmasızdır.

22 Bkz. Mevdudî, *Tevhid Mücadelesi*, 27-28.

23 Bkz. Mevdudî, *Tevhid Mücadelesi*, 28-29.

24 Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 137.

Bu noktada resûl kavramı ile nebî kavramının farklı anlamlar ifade ettiği düşünülerek böyle bir kullanıma gidilip gidilmediği konusu, *Kur'an Surelerinin Kimliği* kitabındaki bilgiler çerçevesinde açık değildir. Eğer İslamoğlu, her iki kavramı aynı anlamda kullanıyorsa, bu önermeye göre Hz. Âdem peygamber de değildir, tebliğ görevi ile görevlendirilmemiştir. Burada gündeme getirdiğimiz ihtimalde bizleri haklı çıkaracak bir bilgiyi, İslamoğlu'nun başka bir çalışmasında görmekteyiz. *Kur'an ve Tabiat Âyetleri Işığında Yaratılış ve Evrim* isimli kitabında, İslamoğlu, Hz. Âdem'in peygamber oluşunun kesin olmadığı görüşünü dile getirmekte,²⁵ böylece bu konudaki düşüncesini anlamamıza yardımcı olacak bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Kelamcılar arasında “resûl” ve “nebî” konusuyla ilgili yapılan tartışmalara girmeden, bu iki kavramın Kur'an'daki kullanımlarına bakmak faydalı olacaktır. Bu kavramların Kur'an metnindeki kullanımlarını okuyucunun bizzat görmesini sağlamak amacıyla, konu açısından kritik önemde olduğunu düşündüğümüz bazı ayetlerin Arapça metinleriyle birlikte verilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu ayetlerden birinde, Hz. İsmail ile ilgili olarak şöyle denmektedir: “اُدْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا”²⁶ Dikkat edilirse ayetin metninde Hz. İsmail için hem resûl hem de nebî kavramı kullanılmaktadır.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رُسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ²⁷ Ayetinde ise bütün peygamberleri ifade etmek üzere “resûl” kavramı kullanılmaktadır. Bu bağlamda eğer resûl ile nebî kavramlarının tamamen farklı şeyler olduğu tezi kabul edilirse şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Resûl olan peygamberler, gönderildikleri kavimlerin diliyle geldiler. Nebî olan peygamberler ise ayetten anlaşılan anlamın tersiyle, teknik tabiriyle ifade etmek gerekirse mefhum-u muhalif ile gönderildikleri kavimlerin diliyle değil de onların anlamadıkları başka dillerle gönderilmiş olabilirler. Hâlbuki böyle bir durum kanaatimizce vakıyyla örtüşmemektedir. O halde ayette bahsedilen resûl kavramına girmeyen herhangi bir nebî bulunmamaktadır.

Bir başka ayet şöyledir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَفَرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ. فَمَنْ تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ²⁸ Ayetinde ise bütün peygamberleri ifade etmek için “nebî” kavramı kullanılmaktadır. O halde ister “nebî/kendisine vahiyle haber verilen” isterse “resûl/elçi olarak görevlendirilen” kavramı kullanılmış olsun, bununla

25 Mustafa İslamoğlu, *Kur'an ve Tabiat Âyetleri Işığında Yaratılış ve Evrim* (İstanbul 195, (2015. Ayrıca bkz. Şahin Doğan, “Mustafa İslamoğlu”, *Hiz. Âdem'in Babası ve Evrim Teorisi*, <http://www.risalehaber.com/mustafa-islamoglu-hz-ademin-babasi-ve-evrim-teorisi-18008yy.htm>, Erişim Tarihi: 11.04.2017.

26 “Kur'an'da İsmail'i de an; çünkü o, vaadine sadık bir kuldu ve nebî olan bir resûl idi” (Meryem 19/54).

27 “Biz, her peygamberi, ancak bulunduğu kavminin diliyle gönderdik ki, onlara apaçık anlatsın.” (İbrahim 14/4).

28 “Allah nebilerden söz aldığı gün onlara, ‘Size bir Kitap ve hikmet veririm de elinizde olanı tasdik eden bir resûl gelirse ona kesinlikle inanacaksınız ve destek vereceksiniz. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ağır yükü yüklediniz

Allah tarafından görevlendirilmiş bir peygamber kastedildiği açıktır. Verilen bu ayetlerde, resûl kavramına dâhil olmayan nebî olmadığı gibi, nebî kavramına dâhil olmayan resûl de bulunmamaktadır.

Bu noktada, Kur'an açısından Hz. Âdem'in, ister resûl isterse nebî kavramıyla kastedilen peygamberlik durumunu inceleme gereği ortaya çıkmaktadır. Öncelikle Kur'an-ı Kerim, Yüce Allah'ın Âdem babamıza, bütün isimleri öğrettiğini açık ifadelerle dile getirmektedir. "Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, 'Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin' dedi." (el-Bakara 2/ 31) Bütün isimlerin öğretilmesi hadisesi, enteresan bir olaydır. Çünkü değil başka bir insana, hiçbir peygambere hatta hiçbir meleğe de öğretilmemiştir. Bizce bu harikulade olay, Hz. Âdem'in peygamberliğinin açık delillerinden bir tanesidir. Öyle ki ona, Meleklerin ve İblisin üzerinde bir konum kazandırmıştır.

İkinci önemli delil ise Hz. Âdem'in emir ve nehiylere muhatap olması, kendisine sorumluluk yüklenmesidir. "Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." (el-Bakara 2/35) Peygamberlik (resûl/nebî) olmaksızın, işin sonunda cezalandırılmayı gerektirecek bir şekilde bu tarz emir ve nehiylere muhatap olunması bizce mümkün değildir. "Biz bir Peygamber (resûl) göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz." (el-İsrâ, 17/15)

Üçüncü önemli delil ise şu ayet-i kerimedir: "Derken, Âdem Rabbinden birtakım kelimeler aldı, bunun üzerine (Allah) onun tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır." (el-Bakara 2/37) Hz. Âdem'in Rabbinden birtakım kelimeler alması; vahiy alması ve dolayısıyla peygamber olması anlamına gelen bir hadisedir. Aksi takdirde sözü edilen kelimeleri almış olmasının, makul ve gerçekçi bir izahını bulmak pek mümkün görünmemektedir.

Hz. Âdem'in peygamber ve resûl oluşunun en önemli delillerinden bir tanesi de, elçi gönderilmeyen kavme azap yapılmayacağı ve Hazret-i Âdem'in oğlu Kabil'in cehennemlik olduğunun Kur'an'da bildirilmiş olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ bir peygamber gönderip, dinini bildirmeden insanları sorumlu tutup, yaptıklarından dolayı cehenneme atacak değildir. "Onlara Âdem'in iki oğluyla ilgili haberi hakkıyla oku. Hani her ikisi birer kurban sunmuşlardı, birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, ötekine): 'Seni öldürecek'im' demişti. Diğerisi ise şöyle demişti: 'Allah, yalnız kendisinden korkanlardan kabul eder'. Allah'a yemin ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da, ben seni öldürmek için sana el uzatacak değilim, ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen, benim günahımı da, kendi günahını da yük-

mi?' demişti. Onlar da 'kabul ettik' demişlerdi. Allah 'Siz buna şahit olun, sizinle beraber ben de şahidim' demişti. Bundan sonra kim sözünden dönerse yoldan çıkmış olur." (Âl-i İmrân 3/81-82).

lenip ateş halkından olası! Zalimlerin cezası budur.” (el-Mâide 5/27-30) Nitekim Kabil, Habil'in bu barışçıl ve masumane tutumuna rağmen onu süflî gayeler için öldürmekle, hüsrana uğrayıp ateş halkından olmuştur. Hâlbuki bir peygamber olan babalarının tebliğine muhatap olmamış olsalardı, Kabil'in uhrevî bir ceza ile cezalandırılması ilahî adalete uygun düşmeyecekti. Zira konuyla ilgili ayet-i kerime şöyledir: “Kim doğru yola gelirse sırf kendi iyiliği için gelir. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü çekmez. Biz bir Peygamber (resûl) göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.” (el-İsrâ 17/15)

“Gerçekten Allah; Âdem'i, Nuh'u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı.” (Âl-i İmrân 3/33) ayet-i kerimesi de Hz. Nuh'a verilen 'seçkin kılınma' nimetinin aynısının daha önceden Hz. Âdem'e verildiğini ifade etme noktasında yeterli bir açıklığa sahiptir, öyleyse Hz. Âdem, ister nebî ister resûl olarak Kur'an'da ifade edilen seçilmiş bir peygamberdir.

3. Aklın Doğru Yolu Bulmada Yeterli Olduğu İddiası

“Biz hiçbir memleketi önceden biliniz anlaşılan ilahî bir vahye muhatap kılmadıkça helake sürüklememiştir.” (el-Hicr 15/4) Bu (ayet), ilahî şefkatin bir ifadesidir, zira insana akıl vermesi, insanın doğru yolu bulması için yeterliydi. Ama Allah rahmet üstüne rahmet göndermiştir.”²⁹

Görüldüğü üzere, İslamoğlu bu ayetin yorumu bağlamında insana verilen akıl, onun doğru yolu bulması için yeterli olduğunu söylemektedir. Ona göre vahyin gönderilmesi ise 'rahmet üstüne rahmet' olarak yorumlanacak bir durumdur. Onun bu bağlamdaki “insana verilen aklın onun doğru yolu bulması için yeterli olduğu” söylemi, peygamber ve vahiy gönderilmesine gerçekte ihtiyaç bulunmadığı anlayışını içermektedir. Zira akıl doğru yolu bulmada yeterli ise diğer unsurlar fazlalık anlamına gelecektir.

Esasen dini açıdan akla atfedilen önem, tartışma götürmeyecek bir netliğe sahiptir. Zira İslam'a göre akli olmayanın dini yoktur, başka bir ifadeyle, mecnun olan bir kimse dinî teklife muhatap değildir. Ancak bu hususu, 'aklı olanın vahyin yol göstericiliğine ihtiyacı yoktur, kendi kendine doğru yolu bulmada yeterlidir' noktasına taşımak, aklın Yaraticısının, doğrunun sahibi ve ölçüsü olduğu gerçeğine aykırı bir tutumdur. Doğrunun ölçüsünü, Yaraticıdan ve vahiyden alıp insanın kendisine teslim etme girişimini andırmaktadır. Zira bu tarz bir anlayışa göre doğrunun ölçüsü insandır, onun vardığı sonuçlar ve belirlediği ilkeler asıldır, vahiy ise herhangi temel bir ihtiyacı gidermeyen fazladan bir unsurdur, en iyi tabirle destekleyici bir rahmettir, bunun ötesinde pek bir anlamı yoktur. Böyle bir iddia

29 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 164.

ise aşırı ve yersiz bir özgüvenden kaynaklanmaktadır. Böyle bir yöntemle dengeli bir sonuca ulaşmak pek mümkün görünmemektedir.

Akıl, özü itibarıyla, kendisine teklif edilen dinî bütün hakikatleri ve yükümlülükleri farklı derecelerde kavrayabilecek bir mahiyete sahiptir. Ancak aklın, sözü edilen hakikat ve yükümlülükler bildirilmediği takdirde bunları teferruatıyla ortaya çıkarıp keşfedebilecek bir kapasiteye sahip olduğunu iddia etmek ise hem realiteye terstir hem de vahiy ve peygamberlik hakikatinin fazlalık olduğu varsayımına dayalı yanıltıcı bir vehimdir. Akılla namaz, oruç ve zekât gibi temel ibadetleri, Kur'an'da açıkça ortaya konulan zina, hırsızlık, iftira ve öldürme gibi suçların cezaları ve bunların ayrıntılarını keşfedebilmenin imkânsızlığı bir yana, Allah'a gerektiği şekliyle iman edebilmenin bile sağlanamayacağı bir vakıadır. Zira Hz. Peygamber bile uzun uzun tefekkürlere dalmasına rağmen vahyin yol göstericiliği olmaksızın imanın hakikatini Yaratıcısının istediği şekilde aklıyla keşfedebilmiş değildi. Bu durum Kur'an'da açık bir şekilde dile getirilmektedir: "İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri diriltiren bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner." (eş-Şûrâ 42/52) ayeti açık ifadelerle, Hz. Peygamberin iman ne olduğunu bilmediğini, imanı ve doğru yolu kendisine gelen vahiyle öğrenip özümseydiğini dile getirmektedir. Öyleyse insanın vahyin rehberliğine olan ihtiyacı kaçınılmazdır.

Nitekim İslamoğlu da Mülk Suresi'ni yorumlarken şöyle demektedir: "(Mülk) Sure(si), Allah-insan-kâinat etrafında şekillenir. Ana fikri, insanın vahyin rehberliğine olan kaçınılmaz ihtiyacıdır."³⁰ Bu noktada onun kendisiyle çeliştiği, konu hakkında tutarlı bir tavır sergileyemediği ortaya çıkmaktadır. Zira insanın vahyin rehberliğine olan ihtiyacı kaçınılmaz ise 'onun yalnızca kendi aklıyla doğru yolu bulmada yeterli olduğu iddiası' anlamını yitirmektedir.

İkinci önemli bir husus da İslamoğlu'nun bahse konu olan ayette geçen كتاب معلوم ifadesini, "bilinip anlaşılan ilahî bir vahiy" olarak yorumlamasıdır. İfadenin Türkçe karşılığı "Bilinen bir kitap"tır. Buradaki kitapla, peygambere indirilen vahiy mi yoksa başka bir mana mı kastedildiği ise sonraki ayetle beraber düşünüldüğünde daha net olarak anlaşılmaktadır: "Biz hiçbir memleketi (Allah katında) bilinen bir kitabı olmaksızın helak etmedik. Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez." (el-Hicr 15/4-5) İki ayet beraber düşünüldüğünde "Bilinen kitap" ifadesiyle, yazıyla kayıt altına alınan belirlenmiş bir zamanın kastedildiği ortaya çıkmaktadır. Burada "bilinen" vasfı, unutulmaz, gaflet olunmaz ve bundan

30 Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 420. Krş. Mustafa İslamoğlu, *Yürek Fethi* (İstanbul: Denge Yayınları, 1998), 15.

dolayı ileri-geri şaşmaz demektir. Yani türlü türlü felaket ve afetler ile öteden beri mahvedilen memleketlerin hiçbir rastgele ve körü körüne değil, mutlaka her biri Allah'ın hikmeti gereğince tayin ve takdir edilip Levh-i Mahfuz'a yazılmış şaşmayan, unutulmayan, gaflet edilmeyen bir yazısı olarak ve dolayısıyla o yazıdaki kayıtlar, şartlar ve özel eceli gereğince helak edilmişlerdir. Onun için hemen peşinden gelen ayette "hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez" denmiştir. Yani o yazıda belirlenmiş olan vaktinden önce helak olmaz. "Onu geciktiremez" ifadesiyle de zamanı geldiğinde geri kalma imkânları da yoktur.³¹

4. 'Vahyetme'nin 'Yaratılış Amacının Yüklenmesi' Anlamına Geldiği İddiası

Nahl suresiyle ilgili değerlendirmeler yaparken İslamoğlu şöyle demektedir: "Sureye (Nahl suresi) adını veren ayette şöyle buyrulur: Rabbinin arıya şöyle vahyettiğini düşün: Dağlardan, ağaçlardan ve imal edilmiş kovanlardan kendine yuva edin!.. Arılara yaratılış amacını yüklemek, onlara vahyetmek anlamına gelmektedir."³²

"Senin Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin." (en-Nahl 16/68) ayetinde geçen "vahyetti" ifadesini,³³ "vahyettiğini düşün" şeklinde tercüme eden İslamoğlu, yaratılış amacının yüklenmesini arılara vahyetmek ile eşdeğerde görmektedir. Başka bir ifadeyle ona göre arılara vahyedilmiş değildir, burada anlatılan olay onlara yaratılış amaçlarının yüklenmiş olmasıdır.

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, evrende kendisine yaratılış amacı yüklenmeyen hiçbir varlık yoktur. "Biz yeri, göğü ve arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık." (el-Enbiyâ 21/16); "Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı vay inkâr edenlerin hâline!" (es-Sâd 38/27); "Sonra da ona (insana) hem kötülüğü, hem takvayı/sakınmayı ilham etti." (eş-Şems 91/8) Verilen ayetlerden de anlaşılacağı üzere, yaratılış amacı yüklenmeyen herhangi bir varlığın bulunduğunu iddia et-

31 Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 3039. Bu ayette, kâfirlerin kendilerine bir azap gelmemesi nedeniyle Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olmadığı şeklindeki yanlış fikirleri reddedilmektedir. Ayetin metninde geçen "كتاب معلوم" ifadesinden maksat şudur: Biz, hiçbir topluluğu küfrü işlediklerinde hemen cezalandırmayız, her topluluğa daveti duyup anlamaları ve hallerini düzeltmeleri için belli bir süre veririz. O süre doluncaya kadar günahlarına ve kötü hareketlerine müsamaha gösteririz, dilediğini yapma özgürlüğü verir ve süre bitimine kadar bekleriz. Kâfirlerin alay ve küfürlerine müsamaha göstermemizin nedeni işte budur. Bkz. Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 2: 563.

32 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 167.

33 "Vahyetti: Arıya elçi gelmeksizin ona ilham etti (bildirimde bulundu) demektir." Ferrâ, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, *Meâni'l-Kur'an*, Tahkik ve tahrir: Şeyh Doktor İmadu'd-Din İbn Seyyid Âlî'd-Dervîş, Alemlu'l-Kutub (Beyrut 2011), I, 444. "Burada vahiyle kastedilen, arının kader-i ilahî ile irşad edilmesi ve doğru yola sevk edilmesidir." İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 2: 332; "Bu, ilham vahyidir." Muhammed Kenan, *Kurretu'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn*, 354; "Arapça 'vahiy' kelimesinin sözlük anlamı, sadece konuşanla dinleyenin anlayabileceği bir tür gizli işarettir." Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3: 37.

mek, kâinatta abes/gayesiz varlıklar bulunduğunu ileri sürmek gibidir, kabul edilecek bir şey değildir. Buna göre bütün şeytanlara ve kendisinin azılı düşmanlarına da Yüce Allah vahyetmektedir, zira onlara da yaratılış amaçlarını yüklemiştir.

İkinci olarak, Yaratıcı ile yaratılanlar arasındaki münasebeti, yaratılanların kendi aralarındaki ilişkilerle kıyaslayıp ona indirgemek, Yaratıcı'yı doğru bir zeminde anlayamamak ve O'nu yaratılanlar gibi aciz ve güçsüz görme yanlışına düşmektir. Yaratıcı, yarattıklarından dilediğiyle kendisi konuştuğu gibi dilediğinde olağandışı bir şekilde konuşma yeteneği olan bir varlığı, bu yetenekten yoksun olduğu düşünülen bir varlıkla konuşturabilme kudretine de sahiptir. Örnek vermek gerekirse Yüce Allah'ın, "Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve 'Ey insanlar, bize kuşdili öğretili ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur' dedi" (en-Neml 27/16) ayetinin ifadesiyle, babası Hz. Davud gibi kendisine kuşlarla konuşma kabiliyeti verdiği Hz. Süleyman, ibibik kuşuyla konuşmakta ve karıncanın sözünü işitip tebessüm etmektedir. "Çok geçmeden (hüdhüd/ibibik) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Seb'eden sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim" (en-Neml 27/22) ayeti, ibibik ile olan konuşmayı dile getirirken, şu ayetler de karıncanın konuşmasını duymasına atıfta bulunmaktadır: "Nihayet karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi. (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi ki: Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat." (en-Neml 27/18-19) Ayetlerde açıkça ifade edildiği üzere dilediği takdirde peygamberlerinden birini kuşlarla konuşturarak onun, karıncanın konuşma sesini duyup anlamasını sağlayan ezeli ve sonsuz bir kudretin arıyla konuşamayacağını ima etmek, kanaatimizce sağlıklı bir yaklaşım değildir. Buradaki arıya vahyetme, onunla konuşup ona emir verme gerçeğini gözardı etmeksizin 'arıya yaratılış amacının yüklenmesi' yorumunun bir anlamı ve katkısı olabilir. Ancak vahyetme gerçeğini tamamen göz ardı edecek şekilde böyle bir yorumda bulunmanın gerçeğe çok fazla bir katkısı olmayacağı gibi hakikatin üzerini örtbas etmeye sevk edeceği de açıktır.

Bu konuda nisbeten dengeli ve itidalli bir tavrı müfessir Elmalılı'da görmek mümkündür, o şöyle der:

"Bu ayetteki vahyi, tefsirciler, ilham şeklindeki vahiy diye tefsir etmişlerdir.³⁴ Çünkü bundan maksadın, peygamberlik vahyi olmadığı apaçıktır. İlham bir manayı kalbe atmaktır. Ancak ilham, ilim ve amel açısından bir gereklilik ve mecburiyet ifade etmez. Hâlbuki bal arısında şu anlatılan manalar, amelle ilgili zorunluluğu anlatan özel bir fitrattır. Denebilir ki, arının sanatı bir peygamberlik vahyi olmamakla beraber, zorunlu bir hüküm ifade etmesinden dolayı ona benzer ve vahiy denilen

34 Bkz. Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 3: 416-417.

manevî işin kuvvet ve isabetini düşünebilmek açısından ilhamdan daha kuvvetli bir örnektir. Yani Yüce Allah tarafından arıya bal yapma ruh ve sanatı şaşmaz bir gereklilik ve isabetle verildiği gibi, peygamberlere gelen vahiy de zorunlu ve ledünnî bir bilgidir. Buna işaret edilerek 'senin Rabbin' buyrulmuştur. Bundan dolayı arıya vahyin manası, o ruh ve fitratı vermek ve açık bir vasıta olmaksızın gizli bir şekilde terbiye ederek ona, o duygu ve sanatı kesin bir mükemmellikle öğretip belletmek demektir.³⁵

Buradaki yorumda vurgulanan hususlar şunlardır: Arıya gelen vahiy, peygamberlik vahiy değildir, ancak evliyada olduğu gibi ilim ve amel açısından mecburiyet ifade etmeyen bir ilham da değildir. Bal arısına gelen ilham anlamındaki vahiy, zorunluluk ifade etmektedir. Bu da bal arısına, hem gerekli olan ruh ve fitratın verilmesi, hem de açık bir vasıta olmadan gizli bir şekilde bal yapma sanatının kendisine kesin bir şekilde öğretilip belletilmesi anlamındadır. Öyleyse bu olayda sadece yaratılış amacının yüklenmiş olduğunu söylemek bizce eksik bir anlamadır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi evrende kendisine yaratılış amacı yüklenmeyen hiçbir varlık yoktur. Yaratılış amacı yüklenmeyen herhangi bir varlığın bulunduğunu iddia etmek, gayesiz varlıklar bulunduğunu ileri sürmek gibidir ki bu kabul edilecek bir şey değildir. Yalnızca yaratılış amacının yüklenmesi açısından meseleye yaklaşırsa bu durumda bütün şeytanlara ve azılı düşmanlara da Yüce Allah vahyetmektedir; zira "Biz göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Cehennem ateşinden dolayı vay inkâr edenlerin hâline!" (es-Sâd 38/27) ayetinden de anlaşıldığı üzere kâinatta boş yere yaratılan hiçbir şey yoktur, her şeye yaratılışına uygun bir amaç yüklenmiştir. Hâlbuki arıya vahyetme olayında hem gerekli olan fitratın verilmesi hem de açık bir vasıta olmadan gizli bir şekilde bal yapma sanatının kesin bir şekilde öğretilip belletilmesi söz konusu edilmiş olmaktadır.

5. İsrâ ve Mi'râç Olayı

"Kulu Muhammed'i geceleyin, Mescid-i Haram'dan kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürün Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla gören O'dur." (el-İsrâ, 17/1) ayetinin yorumu bağlamında İslamoğlu şöyle demektedir: "Gece yürüyüşü anlamına gelen İsrâ,³⁶ hem gelecekte gerçekleşecek

35 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 3108.

36 İslamoğlu, "İsrâ hadisesini, sadece kelimenin lügavî kökenine istinat ederek yorumlamakta, buradan yola çıkarak isrâ'nın 'maddî değil manevî bir yürüyüş' olduğunu iddia etmektedir." Erdoğan Baş, "Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* Adlı Eserinde Rasyonel Yorum", *Usûl İslam Araştırmaları* (Sakarya 2008), 10; 99. Ayrıca İslamoğlu, esrâ fiilinin kökünün şeref ve onur anlamına gelen "serv" olduğunu iddia etmekle beraber, çeviride esrâ'yı "yürüttü" diye tercüme etmektedir. Bu da müellifin çelişkiye düştüğünün başka bir göstergesidir. Bkz. Baş, "Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* Adlı Eserinde Rasyonel Yorum", *Usûl İslam Araştırmaları*, sy. 10(2008): 100-101.

olan Hicret'e, hem de derunî hicret olan İsrâ'ya atıftır."³⁷ Burada söz konusu edilen yoruma göre İsrâ olayı,³⁸ (1) gelecekte gerçekleşecek olan Hicret'e yani Mekke'den Medine'ye yapılacak olan fizikî yolculuğa bir atıftır; (2) öte yandan derûnî bir hicret olması hasebiyle "İsrâ" hadisesi, ruhen gerçekleşen bir olaydır. Hâlbuki ayette bahsedilen yolculuk, Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gece yürüyüşüyle yapılan fizikî bir yolculuktur. Buradaki yolculuğu ileride Medine'ye yapılacak olan yolculuğa ve hicrete bir atıf olarak yorumlamak, Kur'an nassının anlam çerçevesi açısından isabetsiz ve hatalı bir yorumdur. Belki, burada bahsedilen İsrâ yolculuğu, ileride gerçekleşecek olan Medine hicretini de akla getirir veya çağrıştırır gibidir dense, bu tarz bir çağrışım ve tedâî, nassa dışarıdan bir anlam yükleme iddiasını taşımayabileceği için hoş karşılanabilir. Ancak iki olay arasında bir atıf ve doğrudan bir bağlantı olduğu iddiasını içeren bir üslupla İsrâ'yı yorumlamak, onun gerçekliğini şüpheyle karşılama tehlikesini de beraberinde getirmektedir.³⁹

İslamoğlu, "Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz" (el-İsrâ 17/60) ayetiyle ilgili olarak ise şu enteresan yorumda bulunmaktadır: "İsrâ 60. ayet, gerçek bir gelecekte ihbar hükümündedir. Kur'an'ın bu mucizevî ihbarı, daha Hz. Peygamberin vefatının hemen ertesinde gerçekleşmiş, insanlar İsrâ müşahedesi çevresinde bir Miraç edebiyatı oluşturarak birbirleriyle kıyasıya tartışmışlardır."⁴⁰

Dikkat edilirse ayette, İsrâ gecesinde gerçekleşen "temâşâ" ile beraber Kur'an'da bahsedilen "lanetlenen ağac"ın insanlar için bir imtihan olduğu, uyarılmalarına rağmen onların bunlardan bir ders çıkarmayıp taşkınlığa saptıkları ifade edilmektedir. Burada taşkınlığa sebep olan iki olaydan bahsedilmektedir:

Birincisi; İsrâ gecesinde gerçekleşen temâşâyı kabul etmemek.

İkincisi; Kur'an'da lanet edilen ağacı ve bununla uyarılmayı reddetmek.

Bu ikisi birlikte düşünüldüğünde bu ifadelerle muhatap olacak olan kimselelerin, Kur'an'ın ve Hz. Peygamberin davasını kabul etmeyip reddeden, söz konusu hak davaya meydan okuyan inkârcı ve isyancılar olduğu açıktır.⁴¹

37 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 173.

38 "İsrâ olayı, ruh ve cesetle beraber, uykuda değil uyanıkken gerçekleşmiştir." Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 2: 140.

39 Nitekim İslamoğlu'na göre "İsrâ"; 'insanlık, şeref, onur' anlamına gelen es-serv kökünden türetilmiştir. Bu 'yüceltme' anlamı, yürüyüşün maddi değil manevi, yolculuğun yatay değil dikey, amacın da yolcuya kilometre kat ettirmek değil 'yüceltmek' olduğu sonucunu verir. Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, Gerekçeli Meâl-Tefsir (İstanbul 2008), 1: 528, dnp. 7; Bkz. Baş, "Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* Adlı Eserinde Rasyonel Yorum. 99-100.

40 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 180.

41 Konuyla ilgili olarak Mevdudî şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: "Güvenilir hadislerden öğrendiğimize göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ertesi gün bu olayı anlattığında Mekkeli müşrikler onunla alay ettiler ve mü'minlerden bazıları da bunda şüpheye düştüler." Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3: 76. "(Hz. Peygamber) sabahleyin Mescid-i Haram'a çıkıp Kureyşe haber verdi. Hayret etmek ve kabul etmemekten kimi el çırpıyor, kimi

İslamoğlu'nun buradaki bütünlüğü parçalamak ve bağlamından koparmak suretiyle bu ifadeleri, Miraç hakkında farklı görüşlere sahip olan Müslümanlara yorması bir talihsizliktir, açıkça ayetin bağlam, anlam, maksad, ima ve işaretini görmezlikten gelmedir. Buna tefsir yapmak denilemez. Ayrıca miracı, "Miraç edebiyatı" olarak nitelemesi ikinci bir talihsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira onun bu ifadesine göre miraç, bir hakikat değil, bir edebiyattır. Öyleyse bu noktada miraç ile ilgili birtakım bilgiler vermek yerinde olacaktır.

Mirâç eşsiz bir mucize olduğu için, insanların bilgi araçlarıyla tecrübe etmeleri mümkün olmayan tarafları vardır ki bu türden olan hususları, mahiyeti fiziksel bileşenlere indirgeyen materyalist/natüralist bir bakış açısıyla,⁴² ele alıp anlama olanağına sahip olmak pek mümkün değildir. Hz. Peygamber'in Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi şeklinde gerçekleşen bu olağanüstü olay; İslâm kaynaklarında, âyet metnindeki ilgili fiilin mastarı olan ve "geceleyin yürüme/yürütme, gece yolculuğu" anlamına gelen "İsrâ" kelimesiyle anılmaktadır.⁴³ Bu yolculuğun, hadislerde anlatılan göklere yükseltilme safhasının da dâhil olduğu tamamı ise "yükselme, yukarı tırmanma" anlamındaki "urûc" kökünden türetilmiş olan ve "yükselme vasıtası, âleti" manasına gelen mi'râc kelimesiyle ifade edilmektedir.⁴⁴

Hz. Muhammed'in peygamber oluşuyla başlayan putperestlerin inananlar üzerindeki baskıları, risâletin altıncı yılında başlayıp üç yıl süren ve büyük acılar getiren ekonomik ve sosyal boykota dönüştü. Bu boykotun ardından Resûlullah, kısa aralıklarla sevgili eşi Hz. Hatice ile amcası ve hâmisî olan Ebû Talib'i kaybetti. Resûlullah'ın bu kayıplardan duyduğu büyük üzüntü sebebiyle bu yıla 'hüzün yılı' denildi.⁴⁵ İşte bu acılı olayların ardından Yüce Allah, bir bakıma sevgili elçisini, sabır ve tahammülü noktasında hem teselli etmek hem de ödüllendirmek istedi ve isrâ-mi'râc diye anılan büyük mucizevî olayı gerçekleştirdi.⁴⁶

elini başına koyuyordu. İman etmiş olanlardan bazıları dönüp irtidât etti yani dinden çıktı." Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 3145.

42 Bkz. Eyüp Aktürk, "Swinburne, Bilinç ve Tanrı," *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 22(2012): 166, 168.

43 "İsrâ olayı, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerle bir araya gelmesini, göğe yükselişini, melekût âleminin enteresan olaylarını görmesini ve Yüce Allah'a yakarışını içeren bir olaydır." Muhammed Kenan, *Kurretu'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn*, 364.

44 Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *El-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (Beyrut-Lübnan 1971), 10: 135; Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3: 457-458.

45 Bkz. İbnü'l-Vezir, Muhammed b. İbrahim b. Ali (Ö.840/1437), *el-Avâsım ve'l-Kavâsım fi'z-zebbi an Sünneti Ebî Kâsım*, Tahkik: Şuayb Arnâvût (Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1415/1994), 8: 46; Merağî, Ahmed b. Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî*, Matbaat-u Mustafa el-Bâbi el-Halebî, (Mısır 1365/1946), 22 48; "Hz. Peygamberin (ilk) eşi Hatice'nin vefat ettiği yıl, kendisini Kureyşe karşı savunup koruyan amcası Ebû Tâlip de öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu yıl, 'hüzün yılı' yılı olarak isimlendirdi." Ebû Zehra, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed, *Zehretu't-Tefâsir*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, yy., ts., 4317 :8.

46 Bkz. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, "Salât", 8; "Bed'ü'l-halk", 6; "Mi'râc", 42; "Tevhid", 37; Karaman v.dğr. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, III, 458; Ahmet Ağırakça, *İslâm Tarihinde Tartışmalı Konular*, (İstanbul: Akdem Yayınları, 2015), 107. "Kulun Rabbine selâm ve ihtiramını arz ettiği, Allah'ın da Peygamber'ine selâmla hitap ettiği ve inananlara esenliklerin dile getirildiği 'et-Tahiyyât' duasındaki diyalogun mirac olayı sırasında gerçekleştiği

Mi'râcî, Hz. Peygamber'in uykudayken veya uyanık olarak fakat sadece ruhen yaşamış olduğu bir hadise olarak düşünen az sayıdaki âlimlere karşılık,⁴⁷ müfessirlerin çoğunluğu onun, mi'râcî, hem bedeni hem de ruhuyla uyanıkken yaşadığı bir olay olarak kabul etmişlerdir.⁴⁸ Ancak mi'râc, mucizevî bir tecrübe olduğundan onu illâ da aklın kalıpları içinde sınırlandırmanın gerekli olmadığı muhakkaktır. Bununla birlikte göz ardı etmemek gerekir ki Yüce Allah, İsrâ suresinin ilk âyetinde "kulunun ruhunu" değil, mutlak bir ifadeyle "kulunu" geceleyin götürdüğünü ifade buyurduğuna göre, «Peygamber sadece ruhuyla miraca çıkmıştır» diyerek anlamı daraltıp- sınırlamak, çok isabetli olmasa gerektir.⁴⁹ "(Peygamberin) gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı" (en-Necm 53/17) âyeti de miracın bedenle gerçekleştiği hususuna işaret etmektedir.⁵⁰ Aynı şekilde âyetteki "kulunu götüren O (Allah) yücedir" ifadesi, bunun Allah'ın sınırsız gücü ile meydana gelmiş doğa-üstü bir olay olduğunu göstermektedir. Eğer olay sadece bir rüya veya ruhî bir tecrübe yahut mistik bir görüntüden ibaret olsaydı âyet, bu olayı meydana getiren Varlığın her türlü zayıflık ve eksiklikten uzak olduğunu gösteren "Sübhân" ifadesi ile başlama-yabilirdi. Evet, "kulunu bir gece götüren" sözleri, bunun sadece bir görüntü veya rüya olmadığını, bilakis Allah'ın Peygamberine âyetlerini gösterdiği fiziksel ve be-densel bir yolculuk olduğunu gösterir gibidir.⁵¹ O halde bu olayın sadece ruhsal bir deneyim olmayıp, Allah'ın Peygamberi için hazırladığı fiziksel bir yolculuk ve bir gözlem olduğunu kabul etmek daha isabetlidir.⁵²

Konuyla ilgili olarak Necm suresinin âyetleri şöyledir: "İndiği sırada yıldız andolsun ki bu arkadaşınız ne sapıtmış, ne de eğri yola gitmiştir. Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir. Onu, çok güçlü, üstün niteliklerle donatılmış biri öğretti. O, ufkun en yüce noktasındayken asıl şekliyle görüldü. Sonra yaklaştıkça yaklaştı. O kadar ki iki yay

kabul edilir. Mekândan münezzeh olan Allah Teâlâ ile Kur'an'ın "âlemlere rahmet" olarak gönderildiğini bildirdiği Hz. Muhammed arasında insan idrakinin kavramaktan âciz olduğu bir şekilde gerçekleşen bu buluşma sırasında Resûlullah'a, bir hediye olarak Bakara sûresinin "Âmene'r-resûlü..." diye başlayan son iki âyeti verildi; İslâm'ın en temel ibadetlerinden beş vakit namaz emredildi." Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3: 459; Ağırakça, *İslâm Tarihinde Tartışmalı Konular*, 115.

47 "Hâlbuki ruhun bedenden tamamen sıyrılması, ümmetin fertlerinden nice adamlarda bile defalarca olduğu nakledile gelmiştir." Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 3152.

48 Kurtubi, *El-Cami'li Ahkâmî'l-Kur'an*, 5: 135; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 3: 460; Ağırakça, *İslâm Tarihinde Tartışmalı Konular*, 110, 127, 136; "Tefsir, hadis, kelam, siyer ve tarih kaynaklarında enine-boyuna tartışılıp sahih rivayetlere istinat edilerek tetkik edilen İsrâ (ve Mirâc) hadisesi, ulemanın çoğunluğu tarafından beden ve ruhen gerçekleşen bir mucize olarak kabul edilmiştir." Baş, "Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* Adlı Eserinde Rasyonel Yorum", 101.

49 Bkz. Kurtubi, *El-Cami'li Ahkâmî'l-Kur'an*, 5: 137; Ağırakça, *İslâm Tarihinde Tartışmalı Konular*, 127.

50 Kurtubi, *El-Cami'li Ahkâmî'l-Kur'an*, 5: 137.

51 "Hal böyleyken, sahih rivayetlere ve ulemanın görüşlerine hiçbir atıfta bulunulmadan sırf bir kelimenin ("serv") iştikakına dayanılarak (ki o da tam olarak tespit edilememiştir) iddia edilen "manevi yürüyüş," İsrâ'yı izah sadedinde oldukça sığ ve yüzeysel kalmakta, ikna edicilik niteliği taşımamaktadır." Baş, "Mustafa İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an* Adlı Eserinde Rasyonel Yorum", 101-102.

52 Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, III, 76. Burada şu ayrımı hatırlatmakta fayda vardır: Bir kimse eğer hadislerde belirtilen ayrıntıları reddederse o kâfir olmaz. Ancak Kur'an'daki ayrıntıları reddederse kâfir olur. Mevdudî, a.g.e., 3: 76.

kadar hatta daha yakın oldu. (Allah) kuluna ne vahyettiye vahyetti. Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı. Şimdi siz şüpheyi düşüp gördükleri hakkında onunla tartışmaya mı kalkışıyorsunuz! Andolsun ki onu bir başka iniş esnasında da Sidre-i Müntehâ'nın yanında gördü. Ki onun yanında huzur içinde kalınacak cennet vardır. O an Sidre'yi bürüyen bürümüştü. Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı. Hiç kuşkusuz o, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü" (en-Necm 53/1-18) Buradaki ayet grubu içerisinde yer alan "Hiç kuşkusuz o, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü" anlamındaki cümlede öznenin Hz. Peygamber olduğu açıktır; fakat onun neyi gördüğünü şu ihtimallerden biriyle açıklamak mümkündür: a) Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü, b) Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını, c) Rabbinin en büyük âyetlerini gördü. Bu manalardan hangisi tercih edilirse edilsin, burada anlatılan olayın sadece "isrâ" olayıyla sınırlı kalmayıp, onun çerçevesini aşan bir özellikteki 'mi'râc' olayından bahsettiği baskındır. Bu bağlamda Kur'an'da mi'râc olayına yer verilmediği tarzındaki iddiaların da isabetli olmadığını hatırlatmakta fayda vardır. Bu bağlamda, Necm suresinin Mekke dönemindeki erken inen surelerden biri olduğu,⁵³ miraç olayından bahsetmediği tarzında akla gelebilecek bir itirazın fazlaca kayda değer bir tarafının olmadığını söylemek gerekir. Zira nasıl ki surelerin iniş sırası, bir surenin tüm âyetlerinin tek seferde mi yoksa farklı zamanlarda mı indiği mevzusu ancak sağlam ve sahih nakillerle bilinebilecek bir konuysa, Necm suresinde anlatılan hususların gerçekte miraçla ilgili olup olmadıkları hususu da yine sahih/sağlam rivayetlerle bilinebilecek bir konudur. Taberî'nin ilgili âyetlerin tefsiri bağlamında Enes b. Malik kanalıyla naklettiği bir rivayette açıkça şöyle denmektedir: "Cebrâîl, Hz. Peygamberi yedinci göğe yükseltip çıkardı, sonra onu, sadece Allah'ın bilebileceği bir yüksekliğe kadar ulaştırdı ki sonunda Sidretü'l-Müntehâ'ya vardılar..."⁵⁴ İbn Kesîr de açık ifadelerle Necm suresindeki âyetlerin Mi'râc gecesinden bahsettiğini belirtmektedir.⁵⁵ Mi'râc gecesindeki görme olayıyla ilgili Hz. Peygambere 'Rabbini gördün mü?' diye sorulduğunda, 'Onu iki kez kalbimle gördüm' dediğini nakleden Mâtürîdî de olayın miraç geçesiyle ilgili olduğunu belirtmektedir.⁵⁶

Konuyla ilgili merhum Elmalılı'nın yorumu ve tercihi şu şekildedir: "Resûlullah, Cebrâîl'i Kur'an'ın her inen parçası esnasında, hangi sûrete girmişse öyle görüyordu. Gerçek sûretinde ise bir defa Miraç'tan önce gördü, o vakit Cebrâîl Resûlullah'a inmişti. Bir kere de Miraç'tan inerken gördü, bunda Resûlullah Cebrâîl'e doğru iniyordu ve Cebrâîl Sidre-i Müntehâ'nın yanında onu karşılıyordu. Miraç'ta

53 Necm suresi, nüzul sırası itibarıyla 23. sırada yer almaktadır. Bkz. Derveze, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadis*, Dâr-u İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, (Kahire 1383), 2: 74.

54 Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed İbn-i Cerîr. (Ö.310), *Câmiu'l-Beyân an Têvil-i Âyi'l-Kur'ân*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsir et-Türkî, Dâru Hicr, et-Tab'atu'l-Ülâ, (yy. 1422/2001), 22: 15.

55 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 4: 411.

56 Bkz. Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Mâtürîdî (Têvilât-u Ehli's-Sünne)*, IX, 420-421; Ayrıca Necm suresindeki âyetlerin miraçtan bahsettiği ile ilgili bkz. Mücâhid, Ebu'l-Haccâc İbnu Cebr et-Tâbiî, *Tefsîru Mücâhid*, Tahkik: Muhammed Abdusselam, (Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1410/1898), 626.

Allah'ın has kulu olan arkadaşınız Hz. Muhammed o istivâdan sonra Rabbine öyle yaklaştı ki, her vâsita ortadan kalktı ve vâsita olmaksızın Allah Teâlâ kuluna her ne vahyetti ise vahyetti. “Hiç kuşkusuz o, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü” anlamındaki cümlede Resûlullah'ın, Cenab-ı Allah'ın rubûbiyetini gösteren, mutlak egemenliği altındakilere ait hayretler uyandırıcı ve söz kalıpları içine sığmayacak nice delilleri veya en büyük delili gördüğü anlaşılmaktadır; şu halde bunun mahiyetini açıklamaya kalkmak bizim haddimiz değildir.⁵⁷ Âyette “Rabbini gördü” denmeyip “Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü” buyurulduğuna göre bu ifadenin zâhirinden O'nun zâtını gördüğü anlamı çıkmaz. Öyleyse Allah, mi'râcda Peygamberi ile bizim bilmediğimiz, maddî araçların arada olmadığı bir tarzda konuştu, işte bunun gibi yine bizim bildiğimiz ve anladığımız “görme”-ye benzemeyen ve mahiyeti ondan farklı olan ve kuşatıcı olmayan bir görme ile dünyadan başka bir âlemde Rabbinin de gördü denebilir. Elhasıl mi'râc, Hz. Peygamber'e büyük bir ihsan, eşsiz bir armağandır; ümmetinin de bundan büyük bir nasibi vardır.”⁵⁸

6. Kur'an'da Allah'ın Bir İnsana Verdiği Tek İsmi Yahya Olduğu İddiası

“(Allah şöyle buyurdu): Ey Zekerîyya! Şüphesiz biz sana Yahya isminde bir oğlanı müjdeliyoruz. Bundan önce ona hiçbir adaş yapmadık.” (Meryem 19/7) âyetinin yorumu bağlamında İslamoğlu şöyle demektedir: “Yahya'nın adını Allah koymuştu. Yahya ‘hep yaşayacak’ anlamına gelen bir fiildi. Fakat fiil isim olmuştu. Üstelik Allah vermişti bu ismi. Kur'an'da Allah'ın bir insana verdiği tek isim buydu.”⁵⁹ Buradaki ifadelerle göre Kur'an'da Allah'ın bir insana verdiği tek isim “Yahya” ismidir. Ancak bu iddia isabetli ve doğru değildir. Öncelikle “bundan önce ona hiçbir adaş yapmadık” ifadesinden, Yüce Allah'ın başka isimler de verdiği ancak “Yahya” ismini o zamana kadar sadece Hz. Zekerîyya'nın oğlu için kullandığı anlaşılmaktadır. Yani Yüce Allah, “Yahya” ismini daha önceden başkasına vermemiştir, ancak başka isimlendirmeler yapmıştır. Örneğin bu isimlendirmelerden biri -belki doğrudan değil ancak dolaylı yoldan anlaşılabilen bir mefhumla- konulan “Âdem” ismidir.

“Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.” (el-Bakara

57 “Burada anlatıldığı üzere bu yolculuğun gayesi, Allah'ın kuluna bazı âyetlerini göstermek istemesidir. Kur'an bundan başka ayrıntılara değinmez, fakat biz diğer ayrıntıları hadislerden öğrenmekteyiz.” Mevdudî, *Tefhi-mu'l-Kur'an*, 3: 75.

58 Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 4579, 4583; Hayrettin Karaman, *Miraç Nedir, Nasıl Olmuştur?* <http://www.hayrettinkaraman.net>, (E.T. 03.08.2016); “Mi'râc gecesi Hz. Peygamber'i, başta mi'râc olmak üzere genellikle mucizeleri, o gece armağan edilen namaz ibadetinin önemini, İsrâ sûresini ve orada geçen dinî, ahlakî hükümleri anlatmak, temsil etmek elbette yararlıdır ve yapılmalıdır. Ancak gerek bunları ve gerekse başka meşru şeyleri yapmak «miraç gecesine mahsus» bir sünnet, Hz. Peygamber'in örnek olarak yaptığı bir ibadet değildir; böyle anlaşılırsa dine ekleme yani bid'at yapılmış olur.” Karaman, *Miraç Nedir, Nasıl Olmuştur?* <http://www.hayrettinkaraman.net>, (E.T. 03.08.2016).

59 Bkz. İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 196.

2/35) Ayette açıkça görüldüğü üzere Yüce Allah, insanlığın babasına “Ey Âdem” diye seslenmektedir. Öyleyse burada iki ihtimal söz konusudur: Ya ilk insan benim ismim “Âdem” olsun, demiştir; ya da Yaraticısı ona bu ismi vermiştir. “Allah, Âdem’e bütün isimleri öğretti.” (el-Bakara 2/31) ayetinin ifadesiyle, “Âdem” ismini Yüce Allah’ın bizzat öğrettiğini düşünmek daha gerçekçidir.

İkinci ve daha açık olan bir ayet ise tek isim iddiasını kökünden sarsmaktadır. O da; “Zekeriya mihrapta durmuş namaz kılarken melekler ona, “Allah sana, kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa’yı) doğrulayıcı, efendi, nefesine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya’yı müjdeler” diye seslendiler.” (Âl-i İmrân 3/39) Yahya peygamberin müjdelendiği bu ayetten altı ayet sonra yer alan şu ayet-i kerimedir: “Melekler şöyle demişti: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih’dir; dünyada da ahirette de itibarlı, aynı zamanda Allah’a çok yakınlardandır.” (Âl-i İmrân 3/45) Bu ayette, şüpheye yer kalmayacak bir açıklıkta, İsa Mesih isminin Allah tarafından konulduğu ve melekler tarafından Meryem validemize bildirildiği belirtilmektedir.

Öyleyse Kur’an’da Yüce Allah’ın sadece bir insana yani “Yahya” peygambere isim verdiğini iddia etmek, doğru ve tutarlı bir iddia değildir.

7. Allah’ın İnsana Kendi Ruhundan Üflemesi Meselesi

Secde suresini yorumlarken İslamoğlu şu görüşe yer vermektedir: Allah, yaratılış amacını gerçekleştirecek bir donanıma sahip kıldığı insana kendi ruhundan üflemiştir.⁶⁰ Burada konuyla ilgili olan ayeti önceki iki ayetle beraber verelim: “Yarattığı her şeyi güzel yaratan ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlayan O’dur. Sonra da onun soyunu süzölmüş bir özden, değersiz bir sudan yaratmıştır. Sonra onu düzenli bir şekle sokup, içine kendi ruhundan üfledi.”⁶¹ Ve sizin için kulaklar, gözler ve gönüller var etti. Siz pek az şükrediyorsunuz!” (es-Secde 32/7-9) İslamoğlu görüşünü, verdiğimiz ayet grubu içerisinde yer alan son ayete dayandırıyor. Diğer iki ayete hiç değinmemesi ise son derece enteresandır. Zira kendi kanaatine göre Âdem peygamber çamurdan değil, spermden yaratılmıştır.⁶² Hz. Âdem’in yaratılış meselesini başka bir başlık altında inceleyeceğimiz için şimdilik bu meseleyi sadece hatırlatmakla yetiniyoruz.

Yüce Allah’ın insana kendi ruhundan üflemesi meselesinde görülen o ki İsla-

⁶⁰ İslamoğlu, *Kur’an Surelerinin Kimliği*, 271.

⁶¹ “Ebû Suûd şöyle der: “Yüce Allah’ın ruhu kendisine nisbet etmesi, insan için bir onurlandırma ve ruhun enteresan bir varlık, eşsiz bir sanat olduğunu vurgulama amacına dönüktür.” Ebû Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî (ö.982/1574), *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-İlmî, (Beyrut-Lübnan, tsz.), 7: 81. Aynı minvaldeki yorumlar için bk. Beydâvî, Kadı Nasıruddin Ebu Said Abdullah İbn Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Tevîl*, (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2011), 2: 234; Muhammed Ali Sabûnî, *Safvetu’t-Tefsîr*, 2: 461. Celaleyn tefsirinde yer olan ifade ise şu şekildedir: “‘Ona, ruhundan üfledi’ ifadesi, cansız iken onu hayat sahibi ve hissedebilir bir varlık kılması anlamındadır.” Muhammed Kenan, *Kurretu’l-Ayneyn ala Tefsiri’l-Celaleyn*, 545.

⁶² Bkz. İslamoğlu, *Kur’an Surelerinin Kimliği*, 447.

moğlu, Kur'an'ın bu ifadesinde mecaz olabileceği ihtimalini hesaba katmamakta, ayette ifade edildiği şekliyle Yüce Allah'ın insana kendi ruhundan üflediğini söylemektedir. Buna bir çeşit gerekçe olarak da insanın yaratılış amacını gerçekleştirecek bir donanımına sahip kılınmasını göstermektedir. Onun bu yorumu, Kur'an ifadelerine şekil olarak uygun düşmekte ise de ilgili diğer ayetlerin yardımıyla netleşen maksada aykırı düşmektedir. Zira bu anlayışa göre nasıl ki bizim bir ruhumuz var ise Yüce Allah'ın da canlı olmasını sağlayan bir ruhu vardır ve O, bu ruhundan bizim ruhumuza üflemiştir, yani ruhunun bir parçasını veya bir esintisini bizim bedenlerimize yüklemiştir. Acaba ayette gerçekten böyle bir şey mi kastedilmektedir?

Bahis konusu olan ayette de görüldüğü üzere, Yüce Allah'ın ilk insanın bednine ve soyundan gelen insanların, anne rahminde belli bir aşamaya gelen ceninlerine “rûhundan üflemesi” dile getirilmektedir. Bu ifadelere dair çeşitli yorumlar yapılmış ve öncelikle Yüce Allah'ın “rûhumdan” ve “rûhumuzdan” ifadesini kullandığı tabirin ne anlama geldiğini belirlemek; ayrıca aynı bağlamda olmak üzere, bazı âyetlerde, Meryem'i, Hz. İsa'ya hamile bırakmak için, Allah'ın, düzgün bir insan şekline bürünmüş olarak gönderdiği Cebrail'den “rûhumuz” diye söz etmesinin ve “Meryem'e rûhumuzdan üfledik” ifadesinin,⁶³ ne anlama geldiğinin tespit edilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu ayetler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, “rûhum” veya “rûhumuz” tabirleriyle Cebrail'in, “üfledim” veya “üfledik” tabirleriyle de Allah'ın, Cebrail vasıtasıyla insanda rûh yaratmasının kastedildiği sonucuna varmak zor değildir.⁶⁴

“Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir.” (Âl-i İmrân 3/59) ifadesiyle, durumu Hz. Âdem'in durumuna benzetilen Hz. İsa'nın detaylıca açıklanan yaratılışından hareketle diyebiliriz ki, Hz. Âdem'in ve soyunun yaratılışı dile getirilirken bahsedilen “rûhumdan üfledim” tabiriyle, Allah'ın zatı veya ondan bir parça değil, Cebrâîl kastedilmiştir. Şu farkla ki, Hz. Âdem ile Hz. İsa'nın yaratılmasında bizzat Cebrâîl ilahi buyruğu yerine getirmiş, insan soyunun yaratılmasında ise Cebrâîl'in emrinde bulunan yardımcıları ilahî emri icrâ etmektedirler. Nezdindeki yüksek mertebesini belirtmek için Yüce Allah Cibrîl'den “rûhum” veya “rûhumuz” diye söz etmiştir.⁶⁵

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere Meryem'in İsa'ya hamile kalma keyfiyetinin anlaşılması, konunun net bir şekilde anlaşılabilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Şimdi bu konuyu Kur'an'dan takip edelim: “Kitap'ta Meryem'i de zikret. Hani o, ailesinden kopup doğu tarafında bir yere çekilmişti.” “Sonra aile-

63 Bkz. Meryem 19/17-19; el-Enbiyâ 21/91.

64 “Ona ruhumuzdan üfledik’ yani, Cebrail’e onun yakasına üflemesini emrettik, bu üflemeyle de İsa Mesih’i Meryem’in karnında yarattık” Kurtûbî, *El-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, XXI, 224; Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Rûh”, *İslam Ansiklopedisi*, c. 35 (İstanbul: TDV Yay., 2008), 187.

65 Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Kitabu’r-Rûh*, Tahkik: Muhammed Ecmel Eyyub el-İslahî, Daru’l-İlmi’l-Fevâid, yy. ts. 2: 448.

siyle kendisi arasına bir perde koymuştu. Biz ona rûhumuzu (meleğimiz Cebrail'i) gönderdik de ona tam bir insan şeklinde göründü.”, “Demişti ki: “Gerçekten ben, senden Rahman (olan Allah'a) sığınırım. Eğer takva sahibiysen (bana yaklaşma).”, “Demişti ki: “Ben, yalnızca Rabbinden (gelen) bir elçiyim; sana tertemiz bir erkek çocuk armağan etmek için (buradayım).”, “O: Benim nasıl bir erkek çocuğum olabilir? Bana hiçbir beşer dokunmamışken ve ben, azgın, utanmaz (bir kadın) değilken” dedi.”, “İşte böyle” dedi. “Rabbin, dedi ki: Bu Benim için kolaydır. Onu insanlara bir ayet ve Bizden bir rahmet kılmak için (bu çocuk olacaktır).” Ve iş de olup bitmişti.”, “Böylelikle ona gebe kaldı, sonra onunla ıssız bir yere çekildi.” (Meryem 19/16-22) Dikkat edilirse ayetlerde açık bir şekilde Cenab-ı Allah'ın “rûhunu” Meryem'e gönderdiği ve o “rûhun” ona bir insan suretinde görüldüğünden bahsedilmektedir. Burada söz konusu edilen rûhun “Ben, yalnızca Rabbinden bir elçiyim” (Meryem 19/19) ifadesiyle, Allah'ın kendi parçası olan bir rûh değil, O'nun görevlendirdiği bir elçisi olan Cebrail olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıktır. Öyleyse, meseleyi, bu açıklıkta ifade edilen kapsamın dışına çıkarmak, bilgi yetersizliğinden veya meseleye bütüncül bakamamaktan ya da konuyu çarpıtma ameliyesinden başka bir şey değildir. “Hepsi O'ndan olarak, göklerde ve yerde olanların tümüne sizin için boyun eğdirdi. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.” (el-Câsiye 45/13) Ayetin ifadesinden anlaşıldığı üzere her şey Allah'tandır, ancak Allah'a olan nisbet, yaratma yönüyledir; yoksa O'ndan bir parça olma gibi bir durum söz konusu değildir.

Kur'an'daki “rûhî”, “rûhenâ”, “rûhun minh” gibi tabirlerle, Rûhun Allah'a izafe edilmesiyle yapılan tamlamalar, sahip olunan şeyle, onun sahibi arasında bir cüz'iyet ve külliyet (parça-bütün) ilişkisi olduğunu göstermez. Bu durum, Kur'an'da kullanılan beytullah (Allah'ın evi), nâketullah (Allah'ın devesi) ve benzeri kullanışlardan farklı değildir. Allah ismi ile tamlama yapılarak kullanılan söz konusu şeyler, nasıl ki Allah'ın kendisi veya parçası değilse, O'nun yerini tutan zamirle tamlama formunda kullanılan rûh da, Allah'ın kendisi veya parçası değildir. Bu tür izafeler, izafe edilen şeyin diğer varlıklara kıyasla özgünlüğünü ve üstün olduğunu vurgulama gayesine dönüktür. Örneğin Kâbe'ye “Beytullah” denmesi bu türdendir. Esasen bütün evler Allah'ın mülkü olmasına rağmen, Kâbe'ye özellikle ‘Beytullah’ denmesi onun şerefini ve üstünlüğünü ifade etme gayesine dönüktür. Zira Kâbe, Allah indinde sıradan bir ev değildir, aksine Allah'a ibadet gayesiyle inşa edilen ilk evdir ve bir nevi tevhi'd dinlerinin sembolü haline gelmiştir. Keza ‘nâketullah’ tabiri de böyledir. Gerçekte bütün develer, Allah'ın mülkü ve mahlûkudur, yaratmasının eseridir. Buradaki izafe, Salih peygambere mucize olarak gönderilen devenin, Allah katındaki değerini ve üstünlüğünü vurgulamayı amaçlamaktadır. Sadece *yaratma ve icat etme* yönüyle düşünülecek olursa, bütün varlıklar Allah'a izafe edilir. Ancak bu türden özel izafelerde, izafe edilen varlıkların diğerlerine na-

zaran üstün bir konumda olmalarına dönük bir vurgu söz konusudur. İşte rûhun Yaratıcıya izafe edilmesi de bu türden bir izafedir.⁶⁶

Yanısıra ifade etmek gerekir ki Kur'an'daki kullanımları itibariyle "rûh" kavramının; vahiy, kuvvet, sebat, nusret, emir, insan ruhu gibi anlamları çağrıştıracak şekilde kullanıldığını kabul etmemek için bir neden yoktur.⁶⁷ Ruh için kullanılan bu anlam yelpazesinin genişliğinden hareketle, Yüce Allah'ın Kur'an'da kullandığı "rûhî (kendi ruhum)" tabiriyle ilk akla geldiği andaki gibi Yaratıcı'nın kendi ruhu olduğu ihtimalini kabul etsek, bu durumda da meseleyi Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapıp onlara üflemek suretiyle diriltmesi örneğinden hareketle izah etmemiz mümkündür. Şöyle ki: "Ben size çamurdan kuş gibi bir şey yapıp ona üfleyeceğim, Allah'ın izniyle, hemen kuş olacaktır..." (Âl-i İmrân, 3/49); "...Sen iznimle, çamurdan kuş gibi bir şey yapmış, ona üflemiştin de iznimle kuş olmuştu..." (el-Mâide 5/110) Söz konusu ayetlerde, çamurdan yaptığı kuş maketlerine, İsa Peygamberin üfleyerek can verdiği yani dirilttiği belirtilir. Kuşlara can vermesine bakarak, Hz. İsa'nın ruhunun o kuşlara parçalanarak hulul ettiğini yani girdiğini, sindiğini; böylece söz konusu kuşların İsa'lık özelliği taşıdığını veya İsa'laştığını söylemek makul ve mantıklı değildir, bugüne kadar da kimse böyle bir iddiada bulunmamıştır. Oysa İsa Peygamberin, Hz. Meryem'den babasız doğmasını emrederek ve ona emrindeki bir melek olan Cebrail vasıtasıyla can vererek yaratması karşısında Hristiyanlar yanılarak, Allah'ın rûhunun Meryem'e ve oğlu İsa'ya hulul ettiğine inanmış, İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemiş ve hem kendisini hem annesini tanrılaştırmışlardır. Meseleyi bu bağlamıyla algılama hatasına düşen kimi Müslümanlar da daha önce de değindiğimiz gibi aynı minvalde, rûha ezeliyet izafe eden bir takım anlayışlardan kendilerini kurtaramamışlardır.⁶⁸

8. Karun'un Hz. Musa'nın Yakın Akrabası Olduğu Bilgisi

Mustafa İslamoğlu, Karun ile ilgili şu ifadeyi kullanmaktadır: "Bir yanda Hz. Musa'nın yakın akrabası olduğu halde sırf menfaati için Firavun'un yanında yer alan Karun, öte yanda Firavun'un meclisinde olduğu halde Hz. Musa'nın öldürülmesinin müzakere edildiği bir ortamda kendini fâş etme pahasına onu savunan bir mü'min."⁶⁹ Bu ifadeye göre, Karun, Hz. Musa'nın yakın akrabasıdır. Kur'an surelerinin doğru olan bilgilerle tanıtılması amacıyla yazılan bir eserde, bu tarz bir bilgiyi eleştiriye tabi tutmaksızın alıp kullanmak isabetli değildir. Çünkü Kur'an'ın Karun ilgili olarak verdiği bilgiler şöyledir: "Karun, Musa'nın kavminden idi de,"⁷⁰

66 Ruh kavramı hakkındaki geniş tartışmalar için bkz. Eyüp Aktürk, *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 38-50; 140-160.

67 Ayrıntılı bilgi için bkz. Maşallah Turan, "İnsan Rûhu, Ezeli Olan Tanrısal Bir Öz müdür?", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İFD*, sy. 41(2016), 110-113.

68 Bkz. Turan, "İnsan Rûhu, Ezeli Olan Tanrısal Bir Öz müdür?", 125-126.

69 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 314.

70 "Yani, Musa'nın aşiretinden ve cemaatinden idi demektir." Sabûnî, *Safvetu't-Tefâsir*, 2: 409.

onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü-kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez.” (el-Kasas, 28/76) Kur'an'da verilen bilgilere göre kesin olan bilgi, Karun'un Hz. Musa'nın kavminden olmasıdır, onun yakın akrabası olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Belki bu noktada genel bir ifadeyle, İsrailoğullarının akraba oldukları noktasından hareketle Karun'un Hz. Musa'nın akrabası olduğu söyleneceydi daha az itiraza mahal olurdu. Çünkü akraba olmak ile yakın akraba olmak aynı şey değildir. Kur'an'daki ifadeler açısından Karun'un Hz. Musa'nın yakın akrabası olduğu bilgisini vermek doğru değildir. Ancak böyle bir bilgi Yahudi kaynaklı olup tefsir kitaplarında yer almaktadır.⁷¹ Nitekim Mevdudî, Karun hakkında şu bilgileri vermektedir: “Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'da adı 'Korah' olarak geçen 'Karun', Hz. Musa'nın ilk yeğeniydi. Çıkış'da (6: 18-21) verilen şecereye göre Hz. Musa ile Karun'un babaları öz kardeş idiler.”⁷²

Tefsir kitaplarında yer verilen böyle bir bilginin ise bağlayıcı olmaması bir yana, bunun Kur'anî bir bilgi gibi aktarılması tutarlı değildir. Bununla birlikte 'Tefsir kitaplarında yer aldığı kadarıyla Hz. Musa'nın yakın akrabası olan Karun, sırf menfaati için Firavun'un yanında yer almıştır' tarzında bir ifade kullanılsa, itiraza mahal kalmaz ve daha ihtiyatlı bir değerlendirme olurdu.

9. Hayatın Ruhunun Ahiret Olması

İslamoğlu Tûr suresini ele alırken şöyle demektedir: “Her şeyin bir ruhu vardır. Hayatın cesedi bu dünya ise ruhu da ahirettir. Surenin ana konusu da işte bu ruhtur: Ahiret.”⁷³ Bu ifadelerle göre hayat açısından dünya hayatı bir cesettir, ahiret ise bir ruhtur, yani hayatın ruhudur. Burada, İslamoğlu'nun bu ifadeyi mecaz olarak kullanıp benzetme yoluna gittiği söylenebilir. Ancak böyle bir ifade mecaz olarak da kullanılsa, kanaatimizce isabetli bir kullanım değildir. Çünkü bilindiği üzere bir şey 'ruh' ile isimlendiriliyorsa, onun kendisi için cisim söz konusu edilmez, ancak kendisinden farklı olarak oluşturulmuş bir cisim ile birlikteliği düşünülebilir. Örneğin, insan ruhu dendiği zaman onun cismani yönü akla gelmez veya tersi bir şekilde insan cesedi dendiği zaman da ruh akla gelmez. Ancak insan dendiği zaman bu ikisi birden akla gelir. Bu düşünceden bakıldığında zaman ahirete ruh denmesi, cismanîliği dışlayan bir üslubu içermektedir. Buna göre sanki ahirette cismanîlik olmayacak, her şey ruh bağlamında olmak üzere 'ruhani' olacaktır. Hâlbuki böyle bir anlayış Kur'an ayetleri bağlamında isabetli değildir. *Kur'an-ı Kerim hiçbir ayetinde ahiret için 'ruh' benzetmesi yapmamaktadır.*

71 “Karun, Hz. Musa'nın amcasının oğluydu.” Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2: 622; “Karun, Hz. Musa'nın amcasının oğluydu. Teyzesinin oğlu olduğu da söylenmiştir. Hz. Musa'ya iman etti, sonra Musa ve kardeşi Harun'a duyduğu kıskançlıktan küfre girdi.” Muhammed Kenan, *Kurretu'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn*, 517; ayrıca bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 3755.

72 Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4: 210.

73 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 361.

Kur'an-ı Kerim'de ahiret ile ilgili, şu iki ifade dikkatimizi çekmektedir: “Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!” (el-Ankebût 29/64) “Keşke hayatım için bir şeyler yapıp gönderseydim, der.” (el-Fecr 89/24) İlk ayetin orijinal metninde ahiret yurdu için “hayevân/canlı” tabiri kullanılırken, ikinci ayette “hayat” tabiri kullanılmaktadır. Hayat ve canlı tabirlerinde ise cismanîyeti dışlama anlamı mevcut değildir. Öyleyse ahiretteki cismanî lezzet ve azabı inkâr eden görüşlerin aksine, cisim ve ruh birlikte olarak amellerine göre ya lezzet ve saadeti, ya da azap ve şekâveti tadacaktır. Ayetlerde yapılan teşbih ve anlatımlar ise bu hususları göz ardı etmeye sevk edecek bir temayı içermemektedir. Hâlbuki İslamoğlu'nun ahiret için yaptığı “ruh” benzetmesi böyle bir temayı akla getirmekte ve Muhammed Esed gibi kimi düşünürlerin ahireti ve oradaki saadet ve azabı yalnızca ruhî olarak yorumlayan görüşlerine teslim olmaya kapı aralamaktadır.

10. Hz. İbrahim'in Bilmesine Rağmen Kâfir Olarak Ölen Babası İçin İstiğfarı

Mümtehine suresini ve orada yer alan “İbrahim’de ve onunla beraber bulunanlarda sizin için güzel bir misal vardır, onlar kavimlerine demişlerdi ki: “Biz sizden ve sizin Allah’tan başka taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir.” Yalnız İbrahim’in babasına: “Senin için mağfiret dileyeceğim, fakat senin için Allah’tan (gelecek) hiçbir şeyi (önlemeye) gücüm yetmez.” demesi hariç. Rabbimiz! Yalnız sana dayandık, sana yöneldik. Dönüşümüz de ancak sanadır.” (el-Mümtehine 60/4) ayetini yorumlarken şöyle demektedir: “Hz. İbrahim’in çevresiyle ilişkisi tek istisna dışında (bizim için uygulanabilirlik açısından) örnektir. O tek istisna ise babasına dua edeceğine dair söz vermesi ve put yapımcısı babasının küfür üzere öldüğünü bile bile bu sözünden dolayı onun arkasından af ve mağfiret talebini kesmemesidir.”⁷⁴ İslamoğlu'nun buradaki ifadesine göre Hz. İbrahim, put yapımcısı babasının küfür üzere öldüğünü bile bile verdiği sözden dolayı onun arkasından af ve mağfiret talebini kesmemiştir.⁷⁵ Başka bir tabirle babasının kâfir olarak öldüğünü bildiği halde onun affedilmesi ve bağışlanması için dua etmiştir, böyle bir talepten geri durmamıştır.

Bu noktada, Hz. İbrahim’in bu istiğfar işini neden yaptığı ve bu iş üzerinde ısrarcı olup olmadığı önem arz etmektedir. Bu soruların cevabını ise Kur'an-ı Kerim ayrıntılarıyla bildirmektedir. Babası Hz. İbrahim’i evden kovduktan sonra, o babasına “Sana selam olsun. Senin için Rabbim’den mağfiret dileyeceğim, çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır” (Meryem 19/47) der. Söylediği bu söz üzerine İbrahim

⁷⁴ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 399.

⁷⁵ “Hz. İbrahim, müşrik olan babası için, İslam’a girmesi ümidiyle istiğfarda bulunmuştur.” Sabûni, *Safvetu’l-Tefâsîr*, 3: 342.

Peygamber, babası hakkında iki kez mağfiret dilemiştir. Birincisi: “Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, anamı-babamı ve inananları bağışla.” (İbrahim 19/41); İkincisi: “Babamı da bağışla, çünkü o yanlış gidenlerdendir.” (eş-Şuarâ 26/86) Ancak kendisi için mağfiret dilediği babasının, Allah düşmanı olduğunu idrak edince, babasıyla ilişkilerini koparmıştır.⁷⁶

Hız. İbrahim'in babasının Allah düşmanı olduğunu idrak etmesi, babası Azer'in müşrik olarak yani şirk dini üzere ölmesi olarak anlaşılabilir. Bu durumda, babasının kurtuluşu için ümidi kalamayacağına göre Hız. İbrahim'in istiğfarı kesmiş olması kaçınılmazdır. Kaldı ki öncesinde vahiyle almış olabileceği bir bilgiyle henüz ölmeden de istiğfarı terk etmiş olması ihtimal dâhilindedir. Bu noktada şöyle bir ihtimal de akla gelebilmektedir: Babası şirk üzere ölmüştür, ancak babasının ölüm haberi henüz kendisine ulaşmadığı için Hız. İbrahim, bir süre daha istiğfara devam etmiştir. Ancak daha sonra kendisine babasının müşrik olarak öldüğü haberi ulaşınca, istiğfar dilemekten vazgeçmiştir. Tüm bu makul ve anlaşılabilir ihtimallere rağmen, ‘babasının kâfir olarak öldüğünü bile bile istiğfar duasına devam etmiştir’ iddiasında bulunmanın ilmi ve akademik bir değerinin olmadığını söylemek daha gerçekçidir.

Put yaparak geçimini sağlayan babasının küfür üzere öldüğünü bile bile verdiği sözden dolayı onun arkasından af ve mağfiret talebini kesmemesi iddiasının, hem Hız. İbrahim'in Rabbine olan sadakatine yakışmadığı, hem de gerçeği yansıtmadığı Tevbe suresindeki şu ayetle açık bir şekilde dile getirilmektedir: “İbrahim'in babası için istiğfar etmesi de sırf ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıklanınca o işten vazgeçti. Şüphesiz ki İbrahim, çok bağıran, çok halim birisi idi.” (Tevbe 9/114) Ayette açık bir şekilde ifade edildiği üzere Hız. İbrahim, verdiği söz sebebiyle babası için istiğfarda bulunmuş, onun bağışlanması için dua etmiştir. Ancak o, İslamoğlu'nun iddia ettiği gibi babasının küfür üzere öldüğünü bile bile böyle bir talepte bulunmayı sürdürmemiştir. Tam aksine babasının bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıklanınca bu işten vazgeçmiştir.⁷⁷ Yanısıra İbrahim peygamber gibi tevhit düşüncesine aykırı düşünce ve eylemler karşısında son derece hassas olan bir peygamberin, tebliğini kabul etmeyip şirk ve küfür üzere öldüğü kesin olan bir kimsenin -velev ki babası olsun- ısrarla bağışlanması için talepte bulunduğunu söylemek, İbrahimî hassasiyeti anlayamamak ile eşdeğerdedir.

Mümteherine suresinin ilgili ayetinde anlatılmak istenen şudur: Hız. İbrahim'in müşrik bir toplumla ilişkisini kestiğini ilan etmesi, mü'minler için güzel bir örnek-

⁷⁶ Bkz. Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4: 241.

⁷⁷ “Babasının Allah düşmanı olduğu kesin bir şekilde ortaya çıkınca İbrahim, babasından uzaklaşıp irtibatını kesti. Mü'minlerden bazıları şirk üzere ölen babaları için dua edip bağışlanmalarını talep ediyorlardı. Gerekçe olarak da ‘İbrahim Peygamber de babası için istiğfarda bulunuyordu,’ demekteydiler. Bunun üzerine Yüce Allah, ilgili ayeti indirdi.” İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 3: 480.

tir. Yoksa onun müşrik babası için dua etmeye söz verip de dua etmesi sizin için örnek değildir. Çünkü kâfirleri/müşrikleri sevmek, mü'minlere yakışmaz. Zira Tevbe suresinin ilgili ayetinden anlaşıldığı üzere, akraba bile olsalar, cehennem halkı oldukları anlaşıldıktan sonra müşrikler için mağfiret dilemek ne Peygamberin ne de mü'minlerin yapacağı bir iş değildir. Nitekim İbrahim Peygamber de babasının bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzak durmuş ve dua etmeyi terk etmiştir.⁷⁸

11. Hz. Âdem'in Spermden Yaratıldığı İddiası

İslamoğlu, İnsan suresinde geçen “Doğrusu biz insanı, imtihan etmek için karışık bir nutfeden (erkek ve kadın sularından) yarattık da onu iştici, görücü yaptık” (el-İnsân 76/2)⁷⁹ ayetinin yorumu bağlamında şu görüşe yer vermektedir: “İnsan türünün nutfeden/spermadan yaratıldığını söyleyen ayet, zımnî Âdem'in de spermadan yaratıldığını söyler.”⁸⁰ Buradaki iddiasına göre bahsedilen ayet-i kerime, dolaylı olarak Hz. Âdem'in spermden yaratıldığını söylemektedir.

İnsan türünün genel olarak yaratılışından bahseden bu ayet dışında, Hz. Âdem'in yaratılışı hakkında Kur'an'da doğrudan ve açık ifadeler yer almamış olsaydı, böyle bir zımnî anlamın akademik bir değeri olabilirdi. Hâlbuki doğrudan ve açık ifadelerle, Kur'an-ı Kerim bize Hz. Âdem'in yaratılış keyfiyetinden bahsetmektedir: “Yarattığı her şeyi güzel yaratan ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlayan O'dur. Sonra da onun soyunu süzölmüş bir özden, değersiz bir sudan yaratmıştır.” (Secde 32/7-8) Burada ayetin ifadeleri son derece açıktır. Yüce Allah, insanı yaratmaya bir çamurdan başlamıştır, yani Âdem babamız spermden değil çamurdan yaratılmıştır. Spermden yaratılan onun soyudur. Şu ayet-i kerimeler de bu hususu dile getirmektedir: “Hem Allah sizi bir topraktan, sonra bir damla sudan yarattı. Sonra sizi çiftler kıldı. O'nun bilgisi olmadan ne bir dişi hamile olur ne doğurur. Kendisine ömür verilenin de ömrünün uzatılması da ömründen kısaltılması da mutlaka bir kitapta yazılıdır. Şüphe yok ki bu, Allah'a göre kolaydır.” (Fâtır 35/11); “Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilmekten şüphede iseniz, (bilin ki) ne olduğunuzu size açıklamak için şüphesiz biz sizi topraktan, sonra nutfeden (spermadan) sonra bir 'alakadan (embriyodan) sonra yapısı belli belirsiz bir et parçasından yaratmışızdır. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartırız, sonra sizi, olgunluk çağına erişmeniz için bı-

78 Bkz. Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4: 240-241; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII, 4901. “Bu ayetlerden açıkça, Peygamberlerin ancak sonuna kadar devam eden davranışlarının örnek alınabileceği anlaşılmaktadır. Kendilerinin sonradan terk ettiği veya Yüce Allah'ın yapmaktan men ettiği ya da sonraki şeriâtın neshettiği davranışlar örnek alınamaz. Ayrıca hiç kimsenin 'Bu bir peygamberin amelidir' diyerek, yukarıda özellikleri belirtilen davranışları örnek alması doğru değildir.” Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4: 241.

79 “Karışık bir nutfeden kasıt, insanın hem erkek hem de dişi nutfelerden, müstakil değil de bu ikisinin bir araya gelmesinden sonra oluşan bir terkipten vücuda gelmesidir.” Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 6: 555. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 5494-5497.

80 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 447.

rakırız. Bununla beraber kiminiz öldürülür, kiminiz de önceki bilgisinden sonra, hiçbir şey bilmemek üzere, ömrünün en fena zamanına ulaştırılır. Bir de yeryüzünü görürsün ki kupkuru; fakat biz onun üzerine su indirdiğimiz zaman, harekete geçer, kabırır ve her güzel çiftten bitkiler bitirir.” (el-Hacc 22/5) Ayetlerdeki bu açık ifadelerle rağmen Hz. Âdem ile onun soyunu yaratılış biçimi bakımından eşitleme derdine düşmek, pozitivizmin pençesine teslim olmanın bir yansıması gibi görünmektedir.

12. İnfitâr Suresinin Kıyametten Bahsetmediği İddiası

İslamoğlu İnfitâr suresini yorumlarken şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: “Ayetteki ‘infeterat’ fiili, ilahî emre boyun eğerek bir çekirdeğin filiz vermek için yarılışı gibi yaratılışın yeniden iadesi manasına gelir... Bu isim meal ve tefsirle ilgili tüm kaynaklarda zannedildiği gibi kâinatın tabi olduğu ‘fesad/bozulmuş’ yasasına değil, ‘kevn/oluş’ yasasına delalet eder.”⁸¹ “İstisnasız tüm tefsir ve mealler, tıpkı İnşikâk, Kıyame, Tekvîr gibi bir ‘Kıyamet ve Son Saat’ suresi olarak ele alırlar. Bu kesinlikle isabetsizdir.”⁸² Bu ifadelerinden anlaşılan o ki İslamoğlu’na göre İnfitâr suresi; İnşikâk, Kıyame ve Tekvîr sureleri gibi bir Kıyamet ve Son Saat suresi değildir; bu surede bahsedilen, yaratılışın yeniden iadesidir. O, bu görüşünü desteklemek üzere surenin ilk üç ayetinin mealini şu şekilde vermektedir:

“Uzay, çatlayan bir çekirdekten çıkan bir filiz gibi yeniden yaratılmaya başladığında,

Yıldızlar yeniden serpilip saçıldığında,

Denizler yeniden yükselip kabardığında... (1-3)⁸³

Dikkat edilirse iddiasını desteklemek maksadıyla ayet meallerine ısrarla “yeniden” kaydını eklemektedir. Hâlbuki kendi zihninde tasarladığı fikirden başka buradaki “yeniden” kaydının tercüme yansımasını sağlayan dilsel herhangi bir gerekçe söz konusu değildir. Gözden kaçırılmaması gereken önemli bir diğer tutarsızlığı ise burada ‘serpilip saçılma’ şeklinde çevirdiği ‘intisâr’ için, sonraki sayfalarda ‘toz duman olmaktadır’ çevirisini tercih etmesidir.⁸⁴ “Toz duman olmaktadır” ifadesinin ise ‘Kıyamet ve Son Saat’le ilgili olduğu, tartışma götürmeyecek derecede açıktır.

“Peki, inkâr ederseniz, çocukları ihtiyarlatacak o günden (kıyamet gününden) kendinizi nasıl kurtaracaksınız? O günün dehşetinden gök yarılr. Allah’ın sözü kesinlikle gerçekleşmiştir.” (el-Müzzemmil 73/17-18) ayetinde de “münfetur” ifadesi kullanılır ki, yarılma ve parçalanma anlamına gelir.⁸⁵ Burada bahsedilen

⁸¹ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 463.

⁸² İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 464.

⁸³ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 464.

⁸⁴ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 470.

⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 4: 629; “O gün, gökler paramparça olacaktır.” Bkz. Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*

infitâr yani yarıma/parçalanma,⁸⁶ çocukları ihtiyarlatacak derecede dehşetli hadiselerin yaşanacağı bir günde gerçekleşeceğine göre, bahsedilen günün kıyamet ve son saat günü olduğu kesindir.

Bir diğer önemli husus ise kendisinin de 'Kıyamet ve Son Saat' ile ilgili olarak yorumladığı Tekvîr suresindeki ifadelerle, bahse konu olan İnfitâr suresindeki ifadeler arasındaki benzerliktir. Şimdi bir karşılaştırma imkânı vermek üzere bu surelerin meallerini verelim:

İnfitâr Suresi: 1) Gökyüzü parçalanıp yarıldığında,⁸⁷ 2) Yıldızlar dağılıp savrulduğunda, 3) Denizler kabarıp taşıduğunda, 4) Kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığında, 5) İnsanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar.

Tekvîr Suresi: 1) Güneş katlanıp dürüldüğünde, 2) Yıldızlar bulanıp döküldüğünde, 3) Dağlar yürütüldüğünde, 4) Kıyılmaz mallar bırakıldığında, 5) Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında, 6) Denizler ateşlendiğinde, 7) Nefisler eşleştirildiğinde (iyiler iyilerle, kötüler kötülerle bir araya toplandığında), 8) Diri diri toprağa gömülen kıza sorulduğunda, 9) "Hangi günahattan dolayı öldürüldü?" diye. 10) Amel defterleri açıldığında, 11) Gök sıyrılıp açıldığında, 12) Cehennem kızıştırıldığında, 13) Ve cennet yaklaştırıldığında, 14) Herkes ne getirmiş olduğunu anlar.

Esas itibarıyla İslamoğlu'nun "Kıyamet" hadisesini sadece 'fesad ve bozuluş' olarak anlaması da yanlış ve eksik bir algıdır. Zira "kıyamet" kelimesi sözlük anlamı itibarıyla, aynı zamanda ölüm ve yok oluştan sonra bir yeniden dirilmeyi, yeni bir kıyam ve ayağa kalkmayı içeren bir hadisedir. Yani iki safhalı bir olgudur. Birinci safhada bozulmuş ve yok oluş olacaktır, ikinci safhada ise yeni bir kıyam ve diriliş olacaktır. "O gün yeryüzü bir başka yere; gökler, başka göklere çevrilecek ve bütün varlıklar, kabirlerinden çıkıp bir ve gücüne karşı durulmaz olan Allah'ın huzuruna toplanacaklardır" (İbrahim 14/48) ayetinin ifadesiyle, yerin ve göklerin çevrilip yeni yapılarına dönüştürülmeleri de yine o günde yani kıyamet gününde olacaktır.⁸⁸

13. Kıyametin Kendi İç Dinamikleriyle Gerçekleşeceği İddiası

İslamoğlu İnşikâk suresini yorumlarken şöyle demektedir: "İnşikâk: Yarıma, parçalanma anlamına gelen adını ilk ayetinden alır: 'Gökyüzü şerha şerha yarı-

(Meal-Tefsir), çev. Cahit Koytak- Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 3: 1200.

86 "İnfitâr; inşikâk/yarıma anlamındadır." Muhammed Kenan, *Kurretu'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn*, 795

87 "(Bu ayet) dünyevi bilgi sınırları içinde bulunan bu dünyanın son bulacağı ve öteki dünyanın nihaî gerçekliğinin başlayacağı Son Saat'e işaret(tir)." Esed, *Kur'an Mesajı*, 3: 1243, dpn. 1.

88 Burada bahsedilen günün de bizim ölçülerimiz ile yirmi dört saatten ibaret olan zaman biriminden ziyade, "Şüphesiz Rabbinin nezdinde bir gün, sizin saydığınız bin yıl gibidir." (el-Hacc 22/47) ayetinde ifadesini bulan, Allah katındaki gün olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

dığında!⁸⁹ Kıyamet ve Son Saat ile ilgilidir.⁹⁰ Bu pasajda dikkatimizi çeken husus şudur: İnşikâk suresini 'Kıyamet ve Son Saat' ile ilgili gördüğünden, buradaki aye-
tin tercümesinde İnfitâr suresinde olduğu gibi 'yeniden' kaydını ilave edip de 'gök-
yüzü yeniden yarıldığında' dememektedir. Demek ki zihinde tasarlanan kurgulara
göre meallerin şekillendirilmesi tercih edilmektedir. Bu ise hakikate ulaşmayı ön-
celeyen bir yöntem açısından tutarlı değildir.

İnşikâk suresiyle ilgili asıl enteresan olan yorumu ise şöyledir: "Genellikle fi-
iller faile bina edilmeyerek ya mutavaat ya da meçhul kipiyle gelir... Müfessirler
bu ibarelerin failini Allah olarak takdir etmişler... (Hâlbuki) Bu üslup şu hakikat-
leri ifade eder: Olaylar ilahî yasalar gereği kendi iç dinamikleriyle gerçekleşecek,
sistem fitratındaki emri uygulayacak, dışarıdan bir emre gerek duymayacaktır."⁹¹
İslamoğlu'nun buradaki iddiasına göre, edilgen/meçhul kipte gelen söz konusu
fiillerin faili olarak "Allah"ı takdir etmek isabetli değildir. Zira ona göre kıyamet,
kendi iç dinamikleriyle gerçekleşecek, dışarıdan herhangi bir emre ihtiyaç duy-
mayacaktır.

Şimdi böyle bir yorumlama yönteminin doğru ve tutarlı olup olmadığını, 'Kı-
yamet ve Son Saat' bağlamı içerisinde yer alan bir önceki başlıkta meallerini verdi-
ğimiz Tekvîr suresinin şu ayetleri bağlamında analiz edip değerlendirelim:

Tekvîr Suresi: 1) Güneş katlanıp dürüldüğünde, 2) Yıldızlar bulanıp dökül-
düğünde, 3) Dağlar yürütüldüğünde, 4) Kıyılmaz mallar bırakıldığında, 5) Vahşi
hayvanlar bir araya toplandığında, 6) Denizler ateşlendiğinde, 7) Nefisler eşleş-
tirildiğinde (iyiler iyilerle, kötüler kötülerle bir araya toplandığında), 8) Diri diri
toprağa gömülen kıza sorulduğunda, 9) "Hangi günahattan dolayı öldürüldü?" diye.
10) Amel defterleri açıldığında, 11) Gök sıyrılıp açıldığında, 12) Cehennem kı-
zıştırıldığında, 13) Ve cennet yaklaştırıldığında, 14) Herkes ne getirmiş olduğunu
anlar.

İslamoğlu'nun yorumuna göre güneşin dürülmesi, yıldızların dökülmesi, dağ-
ların yürütülmesi, denizlerin ateşlenmesi, göğün sıyrılıp açılması, cehennemin kı-
zıştırılması ve cennetin yaklaştırılması kendi iç dinamikleriyle gerçekleşecek olan
hadiselerdir. Böyle bir anlayışa göre söz konusu ayet grubu içerisinde ifade edilen
insanların bir araya toplanmaları, diri diri toprağa gömülen kız çocuğuna hangi
günahattan dolayı öldürüldüğünün sorulması ve amel defterlerinin açılması da edil-
gen/meçhul kipte ifade edildiğine göre, dışarıdan herhangi bir emre ihtiyaç duy-
mayıp kendi iç dinamikleriyle gerçekleşecek olan hadiseler olarak anlaşılmalıdır.
Yani amel defterlerini bir açan bulunmayacak, kendi kendilerine açılacaklar; yine

89 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 469.

90 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 469.

91 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 470.

kız çocuğuna bir soru soran bulunmayacak, o kendi kendisine soracaktır. Böyle bir yöntemin ise hatalı ve yanlış olduğu ortadadır.

Bu tarz bir yorumlamaya gitmenin yanlışlığını açıkça dile getiren pasajlar, görmezden gelinemeyecek kadar çoktur: “Göğü, kitap dürer gibi dürdüğümüz zaman, yaratmaya ilk başladığımız gibi, katımızdan verilmiş bir söz olarak onu tekrar var edeceğiz. Doğrusu biz bunları yaparız.” (el-Enbiyâ 21/104) Bu ayete göre sadece güneşi değil bütün göğü kitap dürer gibi dürecektir olan Yüce Allah'tır; yoksa gök, kendi kendine dürecek değildir. “(Ey Muhammed!) De ki: “Allah sizi diriltir. Sonra sizi o öldürür, sonra da geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde (diriltip) bir araya toplar. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (el-Câsiye 45/26) ayetine göre de insanlar, kıyamet gününde kendi kendilerine toplanmayacaklar, Allah onları hesap sormak üzere toplayacaktır. “(Ey Muhammed!) Sana dağlar(ın kıyametteki durumunu) sorarlar, de ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak. Böylece yerlerini dümdüz boş bir halde bırakacak. Orada ne bir çukur ne de bir tümsek göreceksin.” (Tâ-hâ 20/105-107) Buradaki ifadelerle göre de dağlar kendi kendilerine ufalanıp savrulmayacak, aksine Yüce Yaratıcı onları ufalayıp savuracaktır.

Zilzâl suresindeki şu ifadeler ise son derece enteresandır: 1) Yer o yaman sarsıntı ile sarsıldığı, 2) Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarı attığı, 3) Ve insan: “Ona ne oluyor?” dediği zaman. 4) O gün yer, bütün haberlerini anlatır. 5) Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir.

Dikkat edilirse ifade “sarsıldığı” şeklinde edilgen olarak başlar, ancak son ayetten anlaşılacağı üzere bu sarsılma kendi kendine olan bir sarsılma değildir, aksine dışarıdan kendisine verilen bir vahiy/emir ile. Tıpkı ateşin yakmamasını emreden bir emir gibi: “Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol, dedik.” (el-Enbiyâ 21/69) Öyleyse imtihana tabi tutulan irade sahibi varlıklar dışında, bütün kâinat ve içindeki bütün varlıklar Yüce Allah'ın emirleri doğrultusunda hareket etmektedirler, kendi kendine bir oluş ve eylem söz konusu değildir. İrade sahibi olan cinler ve insanlar da imtihan süresince tekvinî emirler dışında kalan teklifi emirlere ister uyarlar, isterlerse isyan eder ve sonucuna katlanırlar.

14. Buda'ya Vahiy Geldiği İddiası

İslamoğlu Tîn suresini yorumlarken şu ilginç değerlendirmede bulunmaktadır:

“Tîn,⁹² incir veya incir ağacı veya çöl inciri demektir. Hz. İbrahim'in vahiy aldığı mübarek bölgeyi simgeler... Bir görüşe göre bu ağaç Buda'ya altında oturur-

92 “Tîn/incir ve zeytûn/zeytin; yenilen iki yiyecek veya bu iki yiyeceği yetiştiren ve Şam'da bulunan iki dağdır.” Muhammed Kenan, *Kurretü'l-Ayneyn ala Tefsiri'l-Celaleyn*, 813. “İbn-i Abbas şöyle demiştir: O, sizin yediğiniz inciriniz ve sıkıp da yağın çıkardığınız zeytininizdir. İkrime ise şöyle demiştir: Yüce Allah, incir ile zeytinin yetiştiği yerlere yemin etmektedir. İncire gelince o çokça Dumeşk'de (Şam'da), zeytin ise Beytü'l-Makdis (civarında) yetişmektedir.” Sabûnî, *Safvetu't-Tefsîr*, 3: 550-551.

ken vahyin geldiği incir ağacıdır. Zira Buda, ilahî ilhamı bir yabanî incir ağacının altında almıştı.”⁹³

Herhangi bir eleştiriye tabi tutmaksızın surede bahsedilen incir ağacının, Buda'ya vahyin geldiği incir ağacı olduğu görüşünü nakleder ki kendisinin de bu görüşe meylettiği sezilmektedir. Ayrıca “Zira Buda, ilahî ilhamı bir yabanî incir ağacının altında almıştı.” cümlesi, bu kanaatinin güçlü olabileceğini akla getiren bir yapıdadır.

Ayetlerin tefsirinde çoğu kere sahih hadisleri bile istimal etmekten kaçınan İslamoğlu'nun, tarihî bir nakilden ibaret olan böyle bir haberi ayetin tefsirinde kullanması, ilkesel olarak bir tutarsızlık olduğu gibi ilmî açıdan da ciddi bir tehlikeyi içermektedir. Zira İslam akaidinde nasıl ki peygamber olduğu belirtilen birisini peygamber olarak görmemek, itikadın sıhhati açısından mümkün değilse; vahyin verileriyle peygamber olduğu bilinmeyen birisini peygamber olarak ilan etmek de doğru değildir. Bu hassasiyetten dolayıdır ki âlimler, Kur'an'da peygamber olarak ismi geçmeyen ancak faziletlerinden bahsedilen Zül-karneyn ve Lokman gibi salih kimselerin bile peygamberliğini iddia etmekten çekinmişlerdir.

“Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın emri gelince de hak yerine getirilir. İşte o zaman bunu batıl sayanlar hüsrana uğrarlar.” (el-Mü'min 40/78) ayetinin ifadesiyle, peygamberlerden anlatılmayanların da bulunduğu bir hakikattir, ancak bunlar Yüce Allah tarafından anlatılmadığına göre bunları bilme imkânına nasıl sahip olabiliriz? Anlatılmayan ve açıklama yapılmayan bir konuda isim verecek şekilde bir tayinde bulunma ameliyesi ne derece doğru olabilir? Kaldı ki, burada peygamber olduğu ve vahiy aldığı söylenen Buda için ayetlerde herhangi bir işaret olmadığı gibi sahih hadislerde de bu kimsenin peygamberliğine dair herhangi bir emare mevcut değildir. Öyleyse bu konuda bir yerlere mesaj verme gibi bir amaç güdülmemişse, ilmî ve akademik açıdan kabulü mümkün olmayan bir hata söz konusudur. Ancak bir gaye ve mesaj verme dürtüsü ile hareket edilmişse bunun da ayrıca psiko-sosyal açıdan tahlil edilmesi gerekecektir ki bizce bunun anlamı belki de farkında olmadan, Kur'an'ın sahabe ve tabiin dönemine ait yorum ve tefsirlerden arındırılıp, Batı akılcılığının süzgecinden geçirilerek bir tür revizyona uğratılmasının zihinsel araçlarını hazırlamaktır. Böylesi gelişigüzel, delilden yoksun değerlendirmelerden uzak durmak, İslamî duyarlılığın bir gereğidir.

15. Kureyş'in Her şeyini Ka'be'ye Borçlu Olduğu Söylemi

İslamoğlu Fîl suresini yorumlarken şöyle bir ifade kullanmaktadır: “Mekke'nin sakini olan Kureyş kabilesi, her şeyini canlı bir tanık gibi karşılarında duran

93 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 500.

Beyt'e (Beytullah) borçludur."⁹⁴ Bu ifadeye göre Kureyşliler, doğrudan her şeylerini canlı bir tanık gibi karşılarında duran Beyt'e yani Kâbe'ye borçludurlar. Hâlbuki surenin en önemli hedeflerinden biri, her şeylerini canlı bir tanık gibi karşılarında duran Kâbe'ye borçlu zanneden müşriklerin, bu yanlış ve nankörce tutumlarını değiştirmektir. Yani Kureyş'in her şeylerini Kâbe'ye değil, onu gönderdiği "Ebâbîl" ordusuyla koruyan Allah'a borçlu olduğunu vurgulamaktır. Nitekim bu vurgu hemen ardından gelen Kureyş suresinde şu şekilde daha da pekiştirilmektedir: "Bu Beyt'in/ Kâbe'nin Rabbine kulluk etsinler. O, kendilerini açlıktan kurtararak beslemiştir ve her tehlikeye karşı onlara emniyet vermiştir." (Kureyş 106/3-4) Yani Kureyş, Kâbe'nin bizzat kendisine borçlu olduğunu zannederek ona tapma yanlışlığına düşmemelidir, kendilerini açlıktan kurtararak besleyen ve her tehlikeye karşı onlara emniyet veren Kâbe'nin Rabbine, Sahibine kulluk etmelidirler, zira her şeylerini gerçekte O'na borçludurlar.⁹⁵ O, dilerse bu nimetlerine Kâbe'yi vesile kılar,⁹⁶ dilerse başka vasıtaları sebep kılar, inanan zihin sebepte takılmamalı, Müsebbibu'l-Esbab'ı daima görmeli, teşekkür ve hamdini O'na sunmalıdır.

Sonuç

Kur'an ayetlerini yorumlarken içine düşülen en önemli hatalardan biri, ifadelerde kullanılan kelimelerin açık ve belirgin olan anlamlarını, sahih bir karine olmaksızın ve siyak-sibak denilen bağlama dikkat etmeksizin gelişigüzel bir şekilde devre dışı bırakmaktır. Hâlbuki asıl anlamı terk edebilmek ve onu bir parçası olduğu bağlamın dışına çıkarabilmek için, meşru-makbul bir karinenin varlığı şarttır. Bir diğer önemli hata ise aynı konu hakkında, değişik yerlerde yer alan ifadeleri bir arada değerlendirememek, bütüncül bir bakış açısını yakalayamamaktır. Böyle hareket edildiği yani parçacı bir bakışla meseleye yaklaşıldığı takdirde, zaman zaman ayetlerin tefsiri bağlamında, ifadeden direkt anlaşılan bir anlamdan ziyade akla gelebilen bir kuruntu ve vehimle hareket edilebilmekte, dolayısıyla konuyla ilgili olan diğer ayetlerin tamamlayıcı açıklamalarından uzak kalılabilmektedir.

İslamoğlu'nu "kâltû-belâ/misâk" diye bilinen olayı, 'ergenlik çağına girmenin ötesinde bir anlam taşımamaktadır' sonucuna götüren etken, onun siyak-sibakı göz ardı etmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Hâlbuki olay, ergenlik çağına

94 İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, 535.

95 "Nimetlendirme iki kısımdır: Birisi; zararı uzaklaştırmaktır ki (Kur'an) bunu Fil suresinde anlatmıştır. İkincisi ise, faydayı/yararlı olanı getirmektir/vermektir ki bunu da (hemen akabinde gelen) Kureyş suresinde anlatmaktadır. Yüce Allah, Kureyş'ten zararı uzaklaştırıp faydayı onlara ihsan edince ki bu ikisi de büyük birer nimettirler; onlara gerçek kulluğu ve şükürü emretti." Sabûni, *Safvetu'l-Tefâsîr*, 3: 581.

96 "Yüce Allah'ın buna işaret etmesinin anlamı, Kureyş'e verilen nimetlerin bu ev dolayısıyla olmasıdır. Kureyşliler, taptıkları 360 putun gerçekte Rab olmadıklarını kabul ediyorlardı. Onlara göre de Rab tekti ve kendilerini Ashab-ı Fil'in saldırısından kurtarmıştı. Ebrehe'nin ordusu saldırırken yine aynı Rabb'e dua etmişlerdi. Bu eve sığınmadan önce dağınık durumdaydılar ve hiç saygınlıkları yoktu. Arapların diğer kabileleri gibi dağınık bir topluluklardı. Ama Mekke'de bir araya gelip Kâbe'nin hizmetini üstlenince bütün Arabistan'da şerefli oldular. Ticari kabileleri korkusuzca her yeri gezmeye başladı. Onların eline geçen bütün bu nimetler, bu Ev'in Rabb'i'nin vermesi dolayısıyladır. Onun için sadece O'na ibadet etmelidirler." Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 8: 251.

girmekle sınırlı tutulduğunda, ayetin insana söyleyeceği pek çok alternatif göz ardı edilmiş olacaktır. Zira ergenlik çağına girme, bu döneme giren herkesin birebir gözlemlediği, unutulması söz konusu olmayan bir olaydır. İşin enteresan olan tarafı ise, ergenlik çağına giren herkesin Allah'ın yaratıcılığını ve Rab oluşunu kabul etmeyip büyük çoğunlukla inkâr ve küfrü tercih etmesidir. Bu durumda, ayette anlatıldığı şekliyle toplu bir şekilde “evet, sen bizim Rabbimizsin” ifadesinin tam bir karşılığını bulmak zor gözükmemektedir.

Hız. Âdem'in peygamber olduğunun şüpheyile karşılanması ise konuyla ilgili bütün ayetlerin bir arada ele alınıp sağlıklı bir şekilde değerlendirilememiş olmasından kaynaklanan bir problemidir. Hız. Âdem'e bütün varlıkların isimlerinin öğretilmesinden, onun emir ve nehiylere muhatap olmasından, Rabbinden birtakım kelimeler almasından bahseden ve seçilmiş olduğunu ifade eden ayetler birlikte değerlendirildiğinde, bu şüphenin yersiz olduğu görülmektedir.

Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bir insana verdiği tek ismin “Yahya” olduğu iddiası da isimlendirme konusunda başka ayet bulunup bulunmadığını iyice tetkik etmeden, alelacele enteresan bir sonuca varma isteğinden kaynaklanmaktadır. Hâlbuki ayetlerde açık bir şekilde “İsa Mesih” isminin Allah tarafından konulduğu ve melekler tarafından Meryem validemize bildirildiği belirtilmektedir.

Hız. Âdem'in spermden yaratıldığı iddiası da yine konu hakkındaki ayetleri bir bütünsellik içerisinde bir arada ele almamaktan kaynaklanan yanlış bir söylemdir. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim doğrudan ve açık ifadelerle Hız. Âdem'in çamurdan yaratıldığını, spermden yaratılanın ise kendi soyu olduğunu belirtmektedir.

Bağlamdan kopuk ve parçacı bir yorumlama yöntemiyle ayetleri tefsir ederek varılan sonuçlar, kimi zaman farkına varmadan gerçekleşirken, kimi zaman da Batı akılcılığına ve mantıksal deneyciliğine teslim olup birtakım revizyonlara kapı aralama gayesiyle ortaya çıkabilmektedir. Müslümanların böyle bir yanlışlığa düşmeme konusunda duyarlı olmaları, ilahî metnin anlam kaymasına uğrama ameliyesinin önündeki en önemli engel olacak ve lafzı korunan Kur'an'ın, sahih anlamlarının korunmasında küçümsenmeyecek bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Ağırakça, Ahmet. *İslâm Tarihinde Tartışmalı Konular*. Akdem Yayınları, İstanbul 2015.
- Aktürk, Eyüp. *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*. Araştırma Yayınları, Ankara 2014.
- Aktürk, Eyüp. “Swinburne, Bilinç ve Tanrı”. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2012).
- Baş, Erdoğan. “Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum”. *Usûl İslam Araştırmaları*, 10(2008), 77-106.
- Beydavî, Kâdî Nâsiruddîn Ebu Said Abdullah İbn Ömer b. Muhammed eş-Şirazî. *Envâr-ı Tenzîl ve Esrâr-ı T-evîl*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.

- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadis*. Kahire: Dâr-u İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1383/1964.
- Doğan, Şahin. "Mustafa İslamoğlu". *Hiz. Âdem'in Babası ve Evrim Teorisi*, <http://www.ri-salehaber.com/mustafa-islamoglu-hz-ademin-babasi-ve-evrim-teorisi-18008yy.htm>, Erişim Tarihi: 11.04.2017.
- Ebû Suûd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî. *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Dâr-u İhyâi't-Türâsî'l-İlmî, Beyrut-Lübnan, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa b. Ahmed. *Zehretu't-Tefâsîr*, Dârul-Fikri'l-Arabî, yy. ts.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, ts.
- Ferrâ, Ebu Zekerîyya Yahya b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'ân*. Tahkik ve tahrir: Şeyh Doktor İmâdu'd-Dîn İbn Seyyid Ali'd-Dervîş, Beyrut: Alemlü'l-Kutub, 2011.
- İbn Kayyım, el-Cevziyye. *Kitâbu'r-Rûh*. Tahkik: Muhammed Ecmel Eyyub el-İslahî, yy: Daru'l-İlmî'l-Fevâid, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l Fîdâ İsmâîl ed-Dimeşki. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*. İhtisâr ve Tahkik: Muhammed Ali Sâbûnî, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1419/1999.
- İbnu'l-Vezîr, Muhammed b. İbrahim b. Ali. *el-Avâsım ve'l-Kavâsım fi'z-zebbi an Sünneti Ebî Kâsım*. Tahkik: Şuayb Arnavût, Beyrut: Müessesetu'r-risale, 1415/1994.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'an Surelerinin Kimliği*. 3. Baskı, İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011.
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an*. Gerekçeli Meal-Tefsir, İstanbul 2008.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'an ve Tabiat Âyetleri Işığında Yaratılış ve Evrim*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- İslamoğlu, Mustafa. *Yürek Fethi*. İstanbul: Denge Yayınları, 1998.
- İzz b. Abdisselam, Abdulazîz b. Abdisselam es-Sülemî. *Tefsîru'l-İzz b. Abdisselam*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1971.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin. *Miraç Nedir, Nasıl Olmuştur?* <http://www.hayrettinkaraman.net>, (E.T. 03.08.2016).
- Kurtûbî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *El-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut-Lübnan: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1971.
- Merağî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîru'l-Merağî*. Mısır: Matbaat-u Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1365/1946.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tefsîru'l-Mâturîdî (Te'vilât-u Ehli's-Sünne)*. Tahkik: Mecdî Bâslûm, Beyrut: Dârul-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mevdudî, Seyyid Ebu'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'an*. çev. Kayani, Muhammed Han, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Mevdudî, Seyyid Ebu'l-A'lâ. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. çev. Ahmet Asrar, İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- Muhammed Esed. *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.

- Muhammed Kenan. *Kurretu'l-Ayneyn alâ Tefsîri'l-Celaleyn*. İstanbul: Dersaadet Kitabevi, ts.
- Mücâhid, Ebu'l-Haccâc İbnü Cebr et-Tâbiî. *Tefsîru Mücâhid*. Tahkik: Muhammed Abdus-salam, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1410/1898.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-Tefâsîr*. Kahire: Dâru's-Sabûnî, 2009.
- Şimşek, M. Said. *Günüümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: Esra Yayınları, 1997.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn-i Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*. Tahkik: Ahmed Abdurrâzık el-Bekrî, Dâru's-Selâm, et-Tab'atu'r-Râbia, Kahire 1430/2009.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn-i Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*. Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, et-Tab'atu'l-Ûlâ, yy. 1422/2001.
- Turan, Maşallah. *Kur'an-ı Kerim'in Hidâyet Mesajı*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2016.
- Turan, Maşallah. "İnsan Rûhu, Ezeli Olan Tanrısals Bir Öz müdür?". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İFD*, 41(2016): 102-130.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Rûh". *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 35(2008): 187-192.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vil*. el-Mektebetu't-Tevfikiyye, Kahire, 2012.